

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Plan działań dla nauczycieli

AUTORZY – EKSPERCI

Marta Wróblewska - Specjalistka ds. Przyrody/Ekologii
Milena Potręć - Specjalistka ds. Przedsiębiorczości
Katarzyna Machałowska - Specjalistka ds. Przedsiębiorczości
Ewa Gałczyńska - Specjalistka ds. Technologii Informatycznych-Komunikacyjnych
Anna Gołąb - Nauczycielka Edukacji Wczesnoszkolnej
Danuta Chrzanowska - Doradczyni Metodyczna
Kamila Małyszko - Nauczycielka Edukacji Wczesnoszkolnej
Anna Natora - Doradczyni Metodyczna
Tomasz Małyszko - Specjalista ds. Technologii Informatycznych-Komunikacyjnych
Małgorzata Kępa - Nauczycielka Edukacji Wczesnoszkolnej
Aldona Ryszkowska-Tatara - Specjalistka ds. Przedsiębiorczości
Kinga Sarad-Deć - Pedagog
Agnieszka Tokarska - Nauczycielka Edukacji Wczesnoszkolnej
Michał Adam Roman - Specjalista ds. Technologii Informatycznych-Komunikacyjnych
Anna Jarczak - Psycholog
Iwona Blicharz - Pedagog
Monika Grzesiak-Chmura - Specjalistka ds. Przedsiębiorczości
Dorota Pyrgies - Psycholog
Aleksandra Kata - Psycholog
Dariusz Głuchowski - Specjalista ds. Technologii Informatycznych-Komunikacyjnych
Maria Kęska - Specjalistka ds. Matematyki
Małgorzata Wieleba - Specjalistka ds. Matematyki
Anna Ryszkowska - Specjalistka ds. Matematyki
Marta Pietrow - Specjalistka ds. Matematyki
Bożena Jankowska - Doradczyni Metodyczna
Marzena Szulecka - Specjalistka ds. Przyrody/Ekologii
Agnieszka Hankiewicz - Specjalistka ds. Przyrody/Ekologii
Bożena Danuta Gaj-Demczuk - Doradczyni Metodyczna
Danuta Sałęga - Psycholog
Katarzyna Kozłowska - Pedagog
Anna Grabka - Specjalistka ds. Przyrody/Ekologii

Redakcja:

Małgorzata Orzeł, Anna Natora, Danuta Chrzanowska

ISBN: 978-83-936017-2-1

Wydawnictwo:

Polskie Towarzystwo Ekonomiczne Zakład Szkolenia i Doradztwa Ekonomicznego Sp. z o.o. w Lublinie

Druk:

MV Monika Łyżwa, Lublin, ul. Strzembosza 3/3

Projekt okładki i skład:

Artur Żuchowski

Opracowanie graficzne:

Karolina Kowalewska, Maciej Pałka, Tomasz Butkiewicz

Spis treści

Plan działań wspierających dla uczniów o szczególnych potrzebach edukacyjnych.

WSTĘP	7
Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu.....	8
Specyficzne trudności w uczeniu się matematyki	13
Specyficzne trudności w zakresie mowy.....	17
Specyficzne trudności u uczniów z zaburzeniami zachowania	19
Specyficzne trudności ruchowe uczniów	26
Działania wspierające uczniów	30
Bibliografia	31
Załącznik 1. Emotikony do pracy z dziećmi	33

Uzdolnienia matematyczne, przyrodnicze i czytelnicze

Wstęp	41
Zdolności czytelnicze	44
Zdolności matematyczne	48
Zdolności przyrodnicze.....	56
Inne metody pracy z uczniem zdolnym pozwalające na rozwój zdolności kierunkowych i ogólnych.....	59
(metody aktywizujące).....	59
Bibliografia	68

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Plan działań wspierających dla
uczniów o szczególnych potrzebach
edukacyjnych.

Materiały dla nauczycieli

PTE
Zakład Szkolenia
i Doradztwa Ekonomicznego
Sp. z o.o. w Lublinie

WSTĘP

Organizując proces nauczania, uczenia się w klasie I, należy wziąć pod uwagę specyficzne cechy rozwojowe dzieci sześciolatków, które przekładają się również na zachowanie.

Na dziecko sypływa szereg bodźców, z odbiorem których często sobie nie radzi. Ważne jest dla nauczyciela, aby nieustannie otrzymywać i prawidłowo odczytywać informacje zwrotne od dziecka. Mądrość leży w nas, w jaki sposób zinterpretujemy sygnały płynące od dziecka.

Pamiętajmy, że dziecko sześciolatkowe:

- chce się głównie bawić;
- w zabawie i poprzez zabawę kieruje się w swym postępowaniu nie normami, zasadami, ale własnymi chęciami i emocjami;
- chce robić to, co lubi, sprawia mu przyjemność, daje satysfakcję;
- unika czynności, których nie lubi, są dla niego zbyt trudne i mało interesujące;
- uczy się okazjonalnie;
- niechętnie pokonuje trudności i rozwiązuje problemy;
- nie ma poczucia obowiązku, odpowiedzialności za powierzone mu zadania;
- ma mimowolną uwagę i krótkotrwałą pamięć, pojemność pamięci jest mała;
- ma krótki czas koncentracji, łatwo się rozprasza;
- ma silne napięcie mięśniowe (palców, nadgarstka, przedramienia), potrzebuje więcej ćwiczeń rozluźniających;
- nie posiada jeszcze koordynacji i płynności ruchów;
- spostrzega wzrokowo i słuchowo, niedostatecznie analitycznie – syntetycznie;
- nie potrafi jeszcze myśleć logicznie;
- jest ufne i łatwowierne, podatne na emocjonalnie podane informacje;
- odczuwa potrzebę bycia w centrum uwagi, jest egocentryczne.

Zatem planując różnego rodzaju działania wspierające rozwój ucznia w klasie I, należy brać pod uwagę wymienione cechy rozwojowe dziecka sześciolatka.

Specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu

Najczęstszymi przyczynami niepowodzeń szkolnych są zaburzenia funkcji językowych, percepcyjno-motorycznych (spostrzegania wzrokowego, słuchowego, motoryki) i ich współdziałania (integracji percepcyjno-motorycznej), uwagi, pamięci (słuchowej, wzrokowej, ruchowej), lateralizacji (braku dominacji ręki, oka), orientacji przestrzeni.

Chcąc lepiej zrozumieć na czym polegają problemy uczniów z czytaniem i pisanem – konieczne jest uświadomienie sobie kilku kwestii m.in.: przyczyn w trudności czytaniu i pisanem oraz objawów tych trudności.

Przyczyny trudności w czytaniu i pisaniu:

- niewłaściwa mowa u dzieci przejawiająca się w niepoprawnej wymowie niektórych głosek,
- nieprawidłowe zapamiętywanie liter,
- zła sytuacja rodzinna dziecka; złe oddziaływanie rodziny może być przyczyną jąkania się dziecka,
- brak zębów, niesprawność języka,
- choroba oczu,
- kłopoty ze słuchem,
- nieprawidłowa mowa w otoczeniu dziecka,
- trudności dokonywania analizy i syntezy wzrokowo-słuchowej wyrazów,
- zaburzenia orientacji przestrzenne,
- niezręczność manualna związana z graficzną stroną pisma.

Typy trudności w czytaniu i pisaniu (objawy)

1. Zaburzenia analizatora wzrokowego

Czytanie

- wolne tempo czytania,
- gubienie się w tekście,
- czytanie na pamięć, zgadywanie,
- przekręcanie końcówek,
- słabe rozumienie czytanego tekstu,
- duża męczliwość.

Pisanie

- mylenie liter o podobnych kształtach np. *t – l – ł, m – n, a – o*, a w konsekwencji do
- błędnego zapisu wyrazów (wyrazy mają podobną postać), np.: *taco - toco, półka – półko, tama – tana, ale – ate* itp.,
- mylenie liter różniących się położeniem w stosunku do osi pionowej i poziomej, np. *n-u, b-d*,
- mieszanie struktur graficznych, np. *dom-dam*,
- przestawianie liter, sylab, wyrazów,
- opuszczanie drobnych znaków graficznych (kropeczki, ogonki) i interpunkcyjnych,
- zapominanie niektórych dużych liter,
- niewłaściwe rozplanowanie graficzne wyrazów w stosunku do stronicy zeszytu,
- nieodpowiedni wybór linijek,
- mylenie kierunku zapisu (pismo zwierciadlane, pisanie w zeszycie od strony prawej do lewej),
- trudności w pisaniu ze słuchu i z pamięci, a także w przepisywaniu z tablicy

liczne błędy ortograficzne.

2. Zaburzenia lateralizacji i koordynacji przestrzennej

Czytanie

- wolne tempo czytania,
- mylenie kierunku, a co za tym idzie przestawianie kolejności liter, a nawet części wyrazów, np.: *rów – wór*,
- przeskakiwanie linijek czytanego tekstu,
- opuszczanie sylab, często całych wyrazów,
- przestawianie cyfr, np.: *69 – 96*,
- kłopoty w rozumieniu treści zawierających pojęcia z dziedziny stosunków czasowo-przestrzennych.

Pisanie

- nieumiejętność rysowania tabelek,
- mylenie kierunku zapisu,
- pismo lustrzane,
- niewłaściwy wybór linii w zeszycie,
- mylenie liter *p-b, d-g, m-n*,
- zmienna wielkość i nachylenie liter,
- trudności w operowaniu pojęciami z zakresu stosunków przestrzennych
- trudności w operowaniu przyimkami
- błędny kierunek odwzorowywania podczas rysowania

3. Zaburzenia analizatora słuchowego

Umiejętności kluczowe

- męczenie się przy słuchaniu dłuższych opowiadań i przy czytaniu,
- mały zasób słów,
- prymitywna konstrukcja zdań, agramatyzmy,
- trudności w rozumowaniu, wnioskowaniu i syntetyzowaniu na materiale werbalnym.

Pisanie

- zlepki literowe,
- mylenie kolejności liter w wyrazie,
- opuszczanie końcówek wyrazów,
- gubienie liter,
- przestawienie szyku dyktowanych wyrazów,
- kłopoty z zapisem dwuznaków, zmiękczeń,
- mylenie liter dźwiękopodobnych (*s, c, z, sz, cz, rz*),
- pismo fonetyczne,
- ubezdźwięcznianie (*data – tata, chleb – chlep, babcia – bapcia*),
- dodawanie liter, np.: *kot – kyot, balon – balyan*),
- opuszczanie spółgłosek np.: *goście – gocie*,

- opuszczanie samogłosek, np.: *jest – jst*,
- trudności ze zmiękczeniami (*ś – si*),
- łączenie przyimków z rzeczownikiem,
- wolne tempo pisania,
- ujawnianie się w piśmie nawet już przewyższonych wad wymowy.

Czytanie

- trudności z syntezą, złożeniem przeliterowanych dźwięków w całość wyrazu.

Propozycje ćwiczeń i zabaw (z uwzględnieniem potrzeb dzieci 6-letnich), które będą pomocne w pracy z uczniem mającym trudności w nauce czytania i pisania (na materiale bezliterowym i literowym)

Percepcja słuchowa – to rozpoznawanie różnorodnych dźwięków, analiza i synteza głosek w wyrazie oraz różnicowanie tych głosek.

Przykłady ćwiczeń dla dzieci z zaburzeniami funkcji słuchowych.

Ćwiczenia na materiale bezliterowym:

- rozpoznawanie dźwięków i szmerów,
- odtwarzanie słyszanego rytmu,
- struktur dźwiękowych na podstawie układów przestrzennych,
- różnicowanie głosów natury: szumu wiatru, morza, głosów zwierząt i ptaków, odgłosów lasu, łąki itp.
- różnicowanie odgłosów pojazdów, maszyn, urządzeń,
- rozpoznawanie dźwięków niskich i wysokich, cichych i głośnych, ciągłych i przerywanych,
- zabawy rytmiczne: reagowanie na zmianę rytmu, tempa, melodię i słowa piosenek.

Ćwiczenia na materiale literowym:

- wyszukiwanie wśród obrazków takich, które rozpoczynają się na podana literę,
- dobieranie litery do obrazka,
- lokalizacja głoski w wyrazie i wyrazu w zdaniu,
- odczytywanie wyrazów podobnie brzmiących,
- analiza słów, w których jedna litera jest zmieniona,
- liczenie głosek w wyrazie,
- układanie wyrazów z alfabetu ruchomego,
- układanie wyrazów z sylab,
- uzupełnianie brakujących sylab, rozwiązywanie zagadek, rebusów, krzyżówek, tekstów z lukami,
- analiza zdania na wyrazy, sylaby i litery.

Percepcja wzrokowa to analiza i synteza wzrokowa (dla prawidłowego spostrze-

gania liter) oraz orientacja przestrzenna (dla położenia liter względem siebie, elementów wewnątrz litery, dla zróżnicowania liter podobnych kształtem, np.: *p – b – d*)

Przykłady ćwiczeń dla dzieci z zaburzeniami funkcji wzrokowych.

Ćwiczenia na materiale bezliterowym:

- rozpoznawanie obrazków i ich elementów, dobieranie części do całego obrazka,
- składanie obrazków z części,
- rozpoznawanie braków na obrazku, wyodrębnianie różnic między identycznymi pozornie obrazkami.

Ćwiczenia na materiale literowym:

- ćwiczenia wzrokowe utrwalające obraz graficzny liter,
- obrysowywanie, zamalowywanie, zakreskowanie liter,
- lepienie liter z plasteliny,
- dobieranie liter parami (pisana, drukowana), kolorami, kształtami,
- utrwalanie kolejnych liter w sylabach i wyrazach, zdaniach i tekście,
- określanie pozycji litery w wyrazie, uzupełnianie luk.

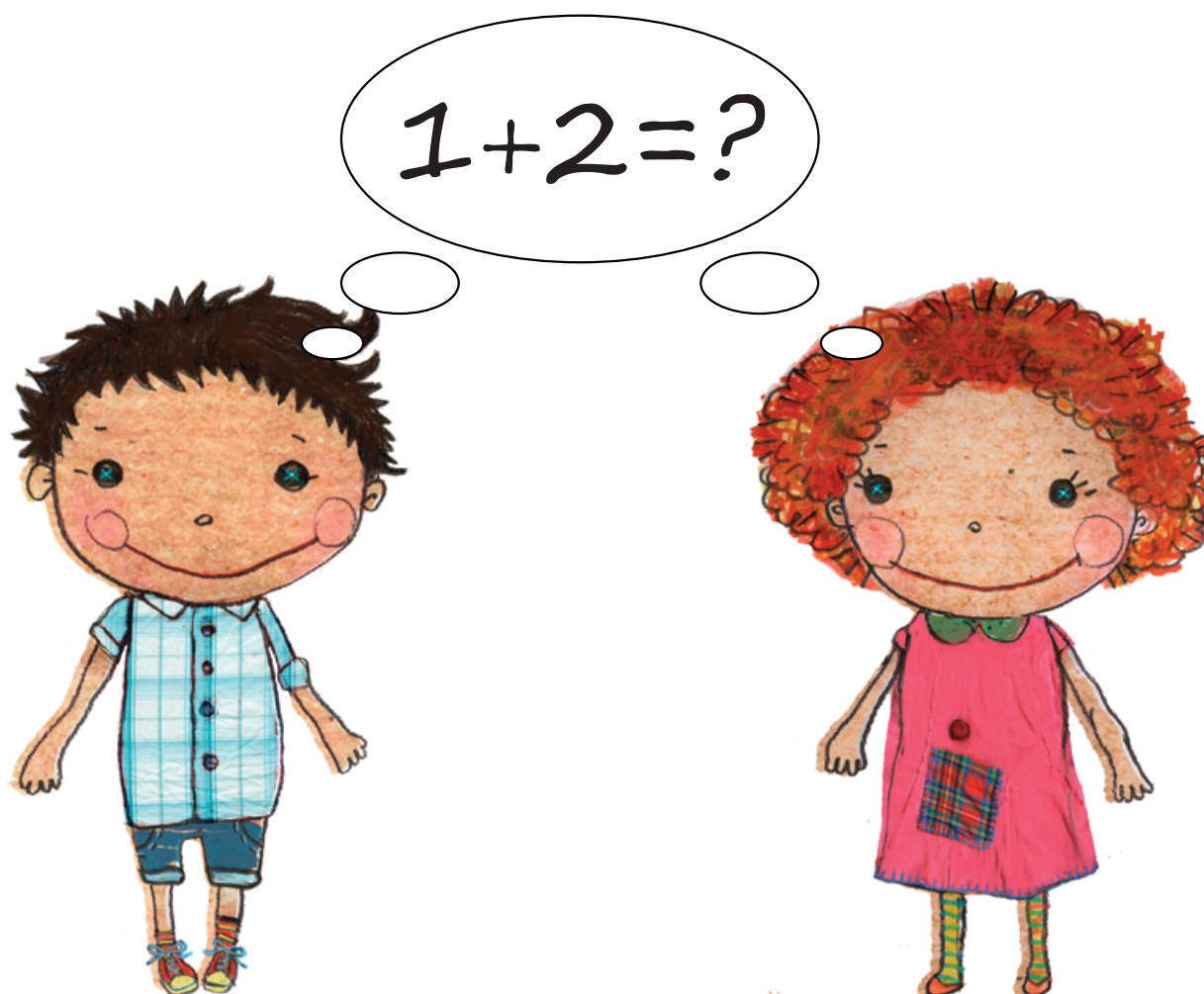
Ćwiczenia usprawniające pisanie i czytanie:

- kreślenie linii, szlaczek z elementów liter, figur literopodobnych przygotowujących do nauki pisania,
- kształtne i prawidłowe pisanie kolejno poznawanych liter,
- poprawne łączenie liter w sylabach i wyrazach,
- układanie wyrazów z rozsypanek i ich zapisywanie,
- poprawne przepisywanie krótkich wyrazów i zdań z tablicy, książki, uwzględniając wielką literę na początku i kropkę na końcu zdań,
- kolorowanie i podpisywanie obrazków,
- pisanie ze słuchu i z pamięci poznanych wcześniej wyrazów,
- pisanie z podziałem wyrazów na sylaby,
- ćwiczenia płynności, szybkości pisania i prawidłowego łączenia liter,
- prawidłowe czytanie i rozpoznawanie liter alfabetu,
- analiza i synteza wyrazów, wyróżnianie w nich głosek, liter, sylab,
- czytanie metodą analityczno-syntetyczno-sylabową,
- czytanie wyrazów jednosylabowych, dwu i więcej sylabowych,
- wdrażanie do czytania całościowego wyrazów, później krótkich tekstów,
- czytanie głośne i ciche indywidualne i grupowe,
- wdrażanie do czytania z prawidłową intonacją,
- naśladowanie wzorcowego czytania nauczyciela,
- wspólne czytanie fragmentów lektur, rozbudzanie zamiłowań czytelniczych,
- próby samodzielnego czytania krótkich tekstów i odpowiadania na pytania związane z treścią.

Specyficzne trudności w uczeniu się matematyki

Edukacja matematyczna dzieci sześć i siedmioletnich musi być połączona z intensywnym rozwojem myślenia, z kształtowaniem odporności emocjonalnej oraz ćwiczeniami pewnych umiejętności matematycznych. W literaturze spotykamy różne określenia np.: specyficzne trudności w uczeniu się matematyki, dyskalkulia rozwojowa, ryzyko dyskalkulii, specyficzne trudności arytmetyczne .

Trudności matematyczne mogą przejawiać się w:

- opanowaniu liczenia w znaczeniu prostego przeliczania obiektów,
- niskim poziomem rozumowania matematycznego,
- problemami z czytaniem i zapisem symboli matematycznych,
- trudnościami z liczeniem i wykonywaniem operacji arytmetycznych zarówno pisemnych jak i pamięciowych,
- błędami o charakterze rewersji (mylenie 6 i 9), inwersji (98 i 89) opuszczeń, przestawień cyfrowych,
- zrozumieniem i opanowaniem zasad i reguł matematycznych,
- posługiwaniem się pojęciami czasu i jednostkami jego pomiaru,
- zastosowaniem miar długości, ciężaru, wielkości,
- posługiwaniem się pieniędzmi,
- orientacji przestrzennej,
- myleniu stron lewa - prawa,
- opanowaniu sekwencyjnego porządku w grach i zabawach,
- gubienia się i dezorientacji podczas gier w zakresie kolejności,
- w edukacji muzycznej - kłopoty z odczytywaniem nut,
- niepoprawnym liczeniu przedmiotów,
- zapominaniu następnego etapu w jakiejś operacji,
- błędów „niewagi”,
- nie sprawdzaniu pracy lub takie sprawdzanie, które nie jest skuteczne. ,
- trudności w rozumieniu logiki lub języka matematycznego,
- powtarzania liczby, symbolu (lub procesu), który był użyty w poprzednim obliczaniu lub w poprzedniej części operacji,
- dziwaczne błędy; np. pisanie liczb (symboli), które wydają się pochodzić znikąd,
- powolne odpowiedzi. (To może być szczególnie widoczne przy obliczeniach arytmetycznych „w pamięci” i pytaniach z tabliczki mnożenia),
- liczeniu na palcach,
- wydaje się rozumieć temat na lekcji, ale nie w pracy domowej,
- trudnościami w uczeniu się granic liczbowych do 10 i 20 i w uczeniu się tabliczki mnożenia.

Przykłady ćwiczeń i zabaw, które będą pomocne w pracy z uczniem mającym trudności w uczeniu się matematyki.

Orientacja przestrzenna, orientacja w schemacie własnego ciała – czyli kształtowanie umiejętności, które pozwolą dziecku dobrze orientować się w przestrzeni i swobodnie rozmawiać o tym co się wokół niego dzieje.

- rysowanie szlaczków zgodnie z instrukcją,
- kreślenie linii łączących punkty według wskazanego kierunku,

- budowanie z klocków wg wzoru,
- konstruowanie „pod dyktando”,
- poruszanie się zgodnie z instrukcją słowną,
- różnicowanie i określanie położenia przedmiotów w stosunku do siebie – pod nim, nad nim, przed tobą, za sobą, z lewej, z prawej,
- ćwiczenia „lustrzane” - zmiana stron (samodzielne i ze współwiczącym - wskazywanie prawego, lewego ucha, ręki, nogi, itp.),
- ćwiczenia kształtujące orientację w schemacie własnego ciała i w przestrzeni w odniesieniu do różnych przedmiotów i zjawisk.

Przykładowe zabawy i gry: „Dopełnianka”, „Umowa z bębenkiem”, „Dobieranka”, „Zasłonięte okienka”, „Podaj wynik”, „Zabawa z kostką”, „Rozmowa liczb”, „Odkryj liczbę pod znakiem zapytania”, „Podaj działanie”, „Porządkujemy wyniki działań”, „Szukamy wyniku działania”, „Rozkład liczby” i inne.

Grupowanie, liczenie ,porównywanie, kształtowanie pojęcia liczby naturalnej

- monograficzne opracowanie liczb pierwszej i drugiej dziesiątki,
- budowanie „pociągów” z kolorowych liczb odpowiadających rozkładowi typu $16 = 10 + 6$,
- poszerzanie zakresu liczbowego (prawidłowe nazywanie kolejnych liczebników),
- gry i zabawy z zastosowaniem chodniczka liczbowego i osi liczbowej,
- dodawanie przedstawionych liczb poprzez przeliczanie,
- porównywanie liczb poprzez równoczesne układanie przedmiotów,
- porządkowanie liczb (zbiorów) według określonych warunków,
- układanie i dokładanie przedmiotów,
- przeliczanie przedmiotów w grupkach,
- grupowanie przedmiotów w dowolny sposób i według określonego warunku.
- odgadywanie wybranej liczby od 0 do 100 przy pomocy udzielonej jednej z trzech odpowiedzi: *zgadłeś*, *za dużo*, *za mało*.

Przykładowe zabawy i gry: „Jaką jestem liczbą?”, „Jaką liczbę mam na myśli?”, „Kto dzwoni?”, „Porządkujemy liczby”, „Uzupełnianie”, „Co zmieniono?”, „Rozmawiające liczby”, „Szukamy swojego miejsca”, „Licz dalej, licz wstecz”, „Porządkujemy patyczki” i inne.

Pomiary – ćwiczenia praktyczne stanowiące bazę do rozwiązywania zadań.

- zaznaczanie w kalendarzu ważnych wydarzeń i obliczanie czasu między nimi,
- dni tygodnia, nazwy miesięcy,
- pisanie dat różnymi sposobami,
- mierzenie, ile czasu zajęło wykonanie danej czynności,
- orientowanie się w upływie czasu i próby określania zmian zachodzących w czasie,

- próby rozpoznawania czasu na zegarze,
  - ćwiczenia praktyczne z wykorzystaniem zegara,
  - szacowanie pojemności naczyń (dzbanki, szklanki, kieliszki),
  - przelewanie wody do mniejszych naczyń i liczenie jednostek miary,
  - porównywanie przewidywanej liczby miarek z liczbą rzeczywistą.
- Przykładowe zabawy i gry: „Jaki to dzień? Jaki to miesiąc?”, „Zegar”

Klasyfikacja – wspomaganie rozwoju czynności umysłowych; wprowadzenie do zadań o zbiorach i ich elementach

- wyodrębnianie zbiorów na płaszczyźnie i w otoczeniu,
- tworzenie zbiorów wg określonego warunku,
- rysowanie zbiorów,
- porównywanie liczebności zbiorów,
- zabawy ruchowe dotyczące zbiorów.

Intuicje geometryczne – kształtowanie pojęć geometrycznych

- rozróżnianie, badanie własności i nazywanie figur geometrycznych (trójkąt, kwadrat, koło, prostokąt, prosta, odcinek),
- rozpoznawanie figur geometrycznych w zabawach,
- budowanie z klocków według wzoru,
- kreślenie figur wg szablonów i samodzielne,
- tworzenie mozaiki z różnych figur,
- łączenie wyciętych figur w regularne kompozycje,
- składanie pociętych figur geometrycznych według wzoru,
- obliczanie obwodów figur geometrycznych.

Przykładowe zabawy i gry: „Jakiej figury brakuje?”, „Dziwne mierzenie”, „Skróty”, „Porządkujemy odcinki”, „Najkrótsza droga”, „Odszukaj swoje miejsce”, „O jakiej figurze myślę”, „Gdzie jest pasażer”, „W kinie”, „Nazwij przedmiot” i inne.

Układanie i rozwiązywanie zadań arytmetycznych – jako dalsze doskonalenie umiejętności rachunkowych

- przybliżenie strategii intelektualnych stosowanych przy rozwiązywaniu zadań,
- symulowanie zależności zawartych w zadaniu na konkretach, przedstawienie ich w postaci rysunku, obliczanie wyniku,
- rozwiązywanie zadań tekstowych o różnym stopniu trudności,
- uzupełnianie danych zadania, dopisywanie pytań,
- przekształcanie zadań według określonego warunku,
- układanie zadań tekstowych do rysunku lub działania,

Przykładowe zabawy i gry: „Poszukaj pary”, „Pokaż działanie”, „Stawiamy pytania”, „Szukaj swojego zadania”, „Inscenizujemy zadanie tekstowe”, „Budujemy zadanie tekstowe”, „W sklepie”, „W kasie”, „W banku” i inne

Dojrzałość emocjonalna

- ćwiczenie pozytywnego nastawienia do samodzielnego rozwiązywania zadań,
- ćwiczenie odporności emocjonalnej na sytuacje trudne intelektualnie,
- rozwijanie zdolności do znoszenia nadmiernych napięć i mobilizowania sił do osiągania obranych celów,
- wdrażanie do rozumienia komunikatów werbalnych i niewerbalnych,
- trening koncentrowania się na wypowiedziach i czynnościach drugiej osoby,
- rozwijanie zdolności skupienia uwagi na zadaniu,
- kształcenie nawyku sprawdzania poprawności wykonywania zadania,
- dbanie o jakość wykonania zadania i poleceń,
- wdrażanie do racjonalnego zachowania się w grach i zabawach wymagających wysiłku intelektualnego,
- kształcenie nawyku korzystnego reagowania na pojawiające się trudności oraz radości z małych sukcesów .

Specyficzne trudności w zakresie mowy

Trudności w zakresie mowy dzieci w wieku wczesnoszkolnym wpływają nie tylko na trudności w uczeniu się, ale wpływają również na utrudnienia w zakresie budowania prawidłowych relacji interpersonalnych z rówieśnikami.

Trudności dzieci 6-cio i 7-letnich w zakresie komunikacji werbalnej najczęściej przyjmują postać:

- kłopotów artykulacyjnych wynikających z naśladownictwa złego wzoru mowy,
- niepoprawnych nawyków utrwalonych w okresie kształtowania się mowy takich jak seplenienie, reranie, nosowanie,
- wymawiania wadliwie jednej, kilku lub wszystkie głosek,
- opuszczanie dźwięków,
- zastępowanie głoski innymi,
- braków głosek miękkich,
- „mowa dziecinna”,
- braków głosek dźwięcznych –wynikające z zaburzeń słuchu fonematycznego.

Dzieci, które mają zaburzenia mowy często napotykają w szkole na trudności, takie jak sytuacje, w których dziecko pisze tak jak mówi, ma trudności w sprecyzowaniu i wypowiedaniu swoich spostrzeżeń, zaburzenia zachowania wynikające z utrudnionej komunikacji. Przy długo trwających niepowodzeniach szkolnych, narastających się trudnościach w opanowaniu materiału szkolnego u dziecka może wystąpić obniżenie poziomu rozwoju umysłowego i społecznego dziecka.

Terapia trudności w mówieniu nastawiona jest przede wszystkim na uzyskanie lub polepszenie płynności mówienia, będą to zatem działania głównie pod kierunkiem logopedy, psychologa oraz praca w środowisku rodzinnym.

Metody pracy z dzieckiem z trudnościami w mówieniu:

- 1) rytmizacji mówienia - metoda ta polega na narzucaniu rytmu przez osobę z zewnątrz, stopniowo uczeń sam przejmuje kontrolę nad rytmem mówienia (czytania). Podawanie rytmu może odbywać się przez np. klaskanie. W miarę ćwiczeń uczeń sam uczy się wyznaczania sobie tempa mówienia/czytania,
- 2) zwolnienia tempa mówienia,

- 3) regulacja oddechu,
- 4) kontrola napięcia mięśni podczas mówienia,
- 5) wsparcie gestykulacyjne np. wypowiedzi towarzyszyć mają pewne gesty,
- 6) metody oparte na warunkowaniu instrumentalnym.

Praca z dzieckiem z trudnościami w mówieniu opierać się powinna przede wszystkim na redukcji lęków dziecka oraz motywowaniu do pracy nad uświadomieniem dziecka przyczyn jego lęków. Przy pracy ważne też staje się wspieranie postawy asertywnej.

W pracy z dziećmi z trudnościami w mówieniu nauczyciel powinien pamiętać o:

- 1) uprzedzeniu klasy, że uczeń ma trudności w budowaniu wypowiedzi i potrzebuje więcej czasu – zapewni to uczniowi, który ma problem komfort i poczucie bezpieczeństwa podczas mówienia na forum klasy,
- 2) wprowadzaniu większej ilości wypowiedzi pisemnych i form pracy nie wymagających mówienia na forum klasy,
- 3) angażowaniu ucznia w formy dramatyczne, w których może realizować swoje zainteresowania niekoniecznie w formie wypowiedzi ustnej,
- 4) współpracy z rodzicami oraz terapeutą (logopedą) w celu monitorowania postępów dziecka.

Specyficzne trudności u uczniów z zaburzeniami zachowania

Pracując z uczniami doświadczającymi trudności w rozwoju emocjonalnym i zaburzeń zachowania, musimy pamiętać o tym, że „problemy z zachowaniem” nie są tym samym, co „problemy z dzieckiem”. Przyczyny niewłaściwego zachowania mogą być różne.

Uczeń, który znalazł się w nowym środowisku szkolnym, może się zachowywać niewłaściwie dlatego, że brakuje mu poczucia bezpieczeństwa lub pewności siebie. Jeśli w ten sposób spojrzymy na problem, to zachowanie, które na pierwszy rzut oka wydawało się nieprawidłowe, może okazać się przyjętą przez ucznia strategią radzenia sobie z trudnościami.

Naszym zadaniem jest stworzenie środowiska przyjaznego dziecku doświadczającemu trudności w rozwoju społeczno – emocjonalnym i zaburzeń zachowania oraz szukanie sposobów zaspokojenia indywidualnych potrzeb dziecka. Dla realizacji tych celów ważne jest wczesne rozpoznanie trudności i udzielenie wsparcia.

Dzieci z zaburzeniami rozwoju emocjonalnego dzielimy na:

- nadpobudliwe psychoruchowo,
- i zahamowane psychoruchowo.

Sposoby pracy z uczniem nadpobudliwym psychoruchowo .

W pracy z dziećmi z objawem nadpobudliwości psychoruchowej nauczyciele winni pamiętać o przytoczonych poniżej zasadach:

- zapewnij uczniowi miejsce blisko siebie;
- zaraz po wejściu uczniów do klasy powiedz dziecku, co ma robić;
- maksymalnie ogranicz liczbę bodźców rozpraszających (ograniczenie ozdóbników znajdujących się w zasięgu wzroku ucznia);
- ustal wspólnie z uczniem sygnał przywołujący go do pracy po momencie rozproszenia np. dźwięk dzwoneczka;
- uprzedzaj werbalnie, bądź niewerbalnie ucznia o tym, że za chwilę usłyszysz polecenie;

- formułuj zwięzłe i zrozumiałe polecenia, powtarzaj je w stosunku do ucznia mającego problem z właściwym kierowaniem uwagi;
- tłumacz, na czym polega zadanie (mów krótkimi zdaniami, powtórz polecenie i podziel zadanie na etapy, żeby dziecko nie czuło się zniechęcone);
- pomóż uczniowi uporządkować materiały i miejsce pracy oraz zorganizować czas;
- reguluj wysiłek dziecka przerwami, przeplataj aktywność chwilami spokoju, daj więcej czasu na przejście do kolejnego zadania;
- dziel na fragmenty karty pracy, sprawdziany umiejętności, tak by uczniowi było łatwiej odnieść sukces na początku wykonywania zadania;
- nieustannie zachęcaj ucznia do sprawdzania swojej pracy, gdyż większość popełnianych błędów nie wynika z braku wiedzy lecz nieuwagi;
- stosuj pewnego rodzaju presję czasową przy wykonywaniu określonego zadania;
- często i na różne sposoby potwierdzaj, że uczeń dobrze pracuje;
- miej awaryjny plan na wypadek, gdyby dziecko zaczęło się nudzić lub niepokoić
- kiedy dziecko zrobi się niespokojne, pozwól mu chodzić po klasie (wyznacz miejsce, w które będzie mógł się oddalić)
- pomóż dziecku znaleźć własne sposoby radzenia sobie z sytuacją, kiedy jego zachowanie wymyka się spod kontroli.

Ponadto należy położyć duży nacisk na wykonywanie wielu zadań w grupie oraz „przepracowywanie” różnych reakcji rówieśników na nie właściwe zachowanie dziecka nadpobudliwego i wyrabianie u pozostałych uczniów wrażliwości na trudności dziecka.

Pamiętajmy o wyznaczaniu granic i konsekwencji, nie szczędźmy dziecku wzmocnień pozytywnych.

Aby konsekwencje (pozytywne i negatywne) były skuteczne, powinny być w miarę możliwości natychmiastowe i stosowane systematycznie.

Najczęściej stosowanymi metodami pracy z dziećmi nadpobudliwymi należą:

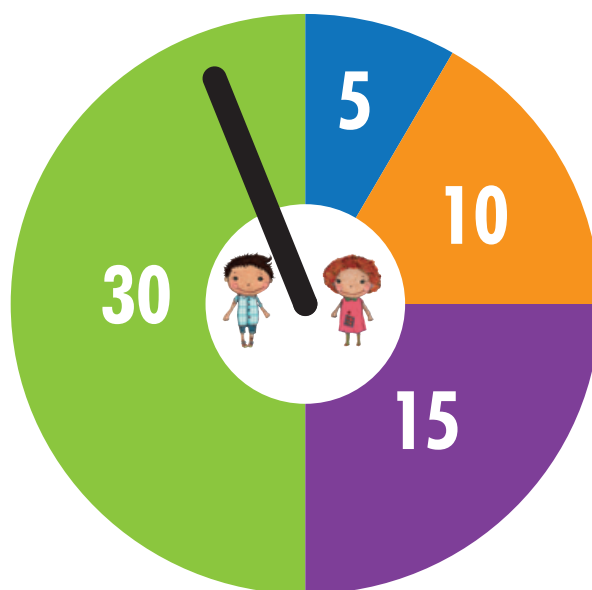
- zajęcia sportowe, ruch na świeżym powietrzu,
- techniki relaksacyjne według Jakobsona (polega na wykonywaniu przez dzieci czynności rozluźniania oraz napinania mięśni podczas zabawy),
- techniki relaksacyjne oparte na treningu autogennym Schultza (ćwiczenie to powoduje rozluźnienie napięć wewnętrznych; dzieci podczas relaksu identyfikują się z bohaterem opowiadania, którego słuchają),
- metoda symboli dźwiękowych (polega na łączeniu ruchu z muzyką),
- techniki parateatralne,
- malowanie dziesięcioma palcami,
- metoda Ruchu Rozwijającego W. Sherborne,
- masażyki (dzieci ruchem interpretują słowa nauczycielki wykonując te ruchy na plecach kolegi).

W czasie zabaw należy pamiętać o częstym chwaleniu dzieci i nagradzaniu za drobne sukcesy. Na uwagę zasługują zajęcia grupowe, które integrują dziecko nadpobudliwe z innymi dziećmi w grupie.

Pracując na co dzień z dziećmi nadpobudliwymi psychoruchowo, należy pamiętać o tym, aby z jednej strony nie tłumić nadmiernej aktywności ruchowej tych dzieci, a drugiej uczyć je podczas zajęć kontrolowania swojej energii, wdrażać do skupienia się nad aktualnie podejmowanym zadaniem.

Bardzo pomocny w pracy z dziećmi w klasie I, jest zegar organizujący czas.

Ten nietypowy zegar pozwala zrozumieć dzieciom długość upływającego czasu.

Kiedy mówimy do dziecka: „masz na to 5, 10 czy 15 minut” możemy być pewni, że nie rozumie ono jak długo ma daną czynność wykonywać.

Zegar ze specjalną tarczą i mechanizmem pozwala zilustrować dzieciom przedział czasowy: 5, 10, 15 i 30 minutowy. *(pomysł zaczerpnięty z edukacji daltońskiej)*

Sposoby pracy z uczniem zahamowanym psychoruchowo.

Dzieci zahamowane psychoruchowo często postrzegane są przez nauczycieli jako pozornie grzeczne, nie sprawiające swym zachowaniem kłopotów wychowawczych. Jednak w wyniku wnikliwej analizy zachowania można stwierdzić, że w wielu przypadkach są to dzieci lękliwe, które mają trudności w kontaktach społecznych i nie lubią wypowiadać się na forum klasy.

Dzieci zahamowane psychoruchowo charakteryzują się:

- w sferze poznawczej – złą koncentracją uwagi, opóźnionym refleksem, powolnością w kojarzeniu faktów, brakiem zainteresowania rzeczywistością;
- w sferze ruchowej – spowolnionymi ruchami, brakiem spontaniczności w ru-

chach, niezręcznością ruchową, złą koordynacją ruchów;

- w sferze emocjonalnej - nadmierna wrażliwością, skłonnością do empatii, skłonnością do ulegania nastrojom otoczenia, brakiem emocjonalnych przeżyć.

Dzieci zahamowane psychoruchowo pracują dużo wolniej. Dlatego tak ważne jest dostrzeżenie tych dzieci i przyjście im z pomocą.

Obowiązkiem nauczycieli jest przestrzeganie ogólnych zasad dotyczących postępowania z dzieckiem zahamowanym psychoruchowo:

- stwórz w klasie atmosferę zaufania i bezpieczeństwa;
- wypracuj wspólnie z dziećmi formy postępowania w celu zapobiegania np. wyśmiewaniu;
- nie dopuszczaj do nadmiernego uzależnienia się dziecka od opiekuna;
- stwarzaj możliwość zdobywania pozytywnych doświadczeń;
- stwarzaj sytuacje do doświadczania przez dziecko niepowodzeń i trudności;
- koryguj nieprawidłowe reakcje na niepowodzenia;
- stopniowo przygotuj go do przyjmowania krytyki od innych;
- wyrabiaj poprzez ćwiczenia poczucie własnej wartości u dziecka nieśmiałego;
- zachęcaj i mobilizuj dziecko do wykonywania prostych czynności pozwalających osiągnąć sukces;
- wdrażaj do samodzielności;
- dostrzegaj i nagradzaj każdy sukces.

Ważne jest, aby w atmosferze zaufania i bezpieczeństwa dzieci „wycofane, społecznie „zahamowane”, bierne mogły „eksperymentować” z zachowaniami bardziej otwartymi i odważnymi. Mogą uczyć się tego przez modelowanie i naśladowanie nauczyciela i rówieśników w klasie. Mogą dostawać informacje zwrotne o sobie od nauczyciela i dzieci.

Zabawy dla nich powinny być tak dobierane, by zapewniały powodzenie i wzmacniały poczucie własnej wartości.

Propozycje ćwiczeń, których celem jest:

- budowanie postawy otwartości;
- integracja z innymi;
- zaspokajanie potrzeby przynależności;
- stwarzanie atmosfery bezpieczeństwa i zaufania w grupie rówieśników;
- stwarzanie warunków do optymalnego funkcjonowania społecznego;
- kształcenie umiejętności komunikacji werbalnej i pozawerbalnej.

Opis ćwiczenia „Zareklamuj siebie”

1. Zaproponuj, aby każdy uczeń zareklamował siebie samego (wskazany jest również udział w zabawie nauczyciela).

Poproś, aby każdy najpierw odpowiedział sobie na kilka pytań:

- Co umiem najlepiej?
- Na czym się znam?

– Co lubię? itp.

2. Rozdaj kartki i kolorowe mazaki i poproś dzieci, aby każde pomyślało, jak może w sposób symboliczny (graficznie) najtrafniej przedstawić informację o sobie tak, jak w ofercie reklamowej.

3. Kartek nie należy podpisywać. Po wykonaniu prace składamy na wyznaczone miejsce, odwrotną stroną tak, aby nie było widać rysunku.

4. Teraz Ty bierz kolejno kartki, przedstawiaj je uczniom i poproś, aby same odgadywały, kogo przedstawia „symboliczny portret”

5. Podziękuj i pochwal dzieci za zaangażowanie.

Tego rodzaju zabawy dają dzieciom nieśmiałym pełne poczucie bezpieczeństwa (bowiem zwalniają ich przed wypowiedaniem się na forum klasy, która dopiero się integruje).

Opis ćwiczenia „Szczęście – nieszczęście”¹

1. Zapoznaj dzieci z pomocnikami zewnętrznymi, którymi są dwa emotikony, symbolizujące:

szczęście

nieszczęście

Dla ułatwienia posługiwania się nimi podczas improwizacji można je umocować na patyczkach.

2. Powiedz dzieciom, że posługując się tymi pomocnikami mogą improwizując osobiście lub w parach - dzielić się np. spostrzeżeniami i wrażeniami z wakacji, po powrocie do szkoły po przebytej chorobie, po hospitalizacji itp.

3. Finał zabawy - to: „szczęście w nieszczęściu”.

Jest to sposób krótkiego raportu.

Ta struktura „na szczęście – na nieszczęście” służy za linię bezpieczeństwa, kiedy wydarzy się dziecku coś przykrego, jakieś nieszczęście. Nasz świat jest dialektyczny, rozwój też jest dialektyczny. Pomysł stawiania przeciwieństw rozpatruje się w różnych aspektach.

Dzieci wykorzystują te przeciwieństwa w sytuacjach:

- sukcesów,
- porażek,

1 – pomysł zaczerpnięty z programu „Klucz do uczenia się” wg teorii L. Wygotskiego

- krytyki.

Ważne jest, aby uświadomić dzieci, że niepowodzenie, nieszczęście to jeszcze nie koniec świata, że „nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło”.

W pracy z dziećmi zahamowanymi psychoruchowo wskazana jest terapia zabawą z wykorzystaniem metody Weroniki Sherborne.

Przykłady ćwiczeń

I. Ćwiczenia wprowadzające – wytworzenie atmosfery wzajemnego zaufania, bliskiego kontaktu oraz poczucia bezpieczeństwa.

Zabawa „Już czas zawiązać krąg”.

Przebieg: Dzieci maszerują po obrębie koła trzymając się za ręce. Zatrzymują się i siadają. Zabawa – wywoływanie, np. „wstaną wszyscy, którzy...”

- mają imię na literę...
- mają niebieskie oczy
- dzisiaj na śniadanie pili herbatę
- lubią czytać książki
- lubią jeździć na rowerze
- mają jasne włosy
- lubią jeść owoce, itp.

II. Ćwiczenia prowadzące do poznania własnego ciała

- Dotykanie jedną częścią ciała do drugiej.
- Wyczuwanie twarzy .
- Chodzenie w pozycji wyprostowanej i przygarbionej
- Wyczuwanie stóp .
- Wyczuwanie nóg .
- Wyczuwanie całego ciała .
- Wyczuwanie ciężaru ciała .
- Wyczuwanie czasu .

III. Ćwiczenia pozwalające zdobyć pewność siebie i poczucie bezpieczeństwa w otoczeniu.

IV. Ćwiczenia ułatwiające nawiązywanie kontaktu i współpracy z partnerem i grupą.

1. Ćwiczenia w parach.
2. Ćwiczenia w trójkach.
3. Ćwiczenia w grupie.

V. Ćwiczenia uspakajające .

Ważnym działaniem w pracy z dziećmi z zaburzeniami zachowania jest muzyka i taniec oraz metoda malowania dziesięcioma palcami.

Muzyka i taniec

Podstawowe elementy tańca – rytm i ruch – pozwalają lepiej poznać własne ciało oraz pomóc dzieciom wyrazić bez słów to, co się dzieje w głębi ich samych i odzyskać harmonię w różnych sferach.

Dziecko poprzez ruch zdobywa wiedzę o własnym ciele. Poznaje działania w przestrzeni, dostosowuje własną aktywność do sytuacji. Dziecko w tańcu musi nawiązać kontakt ruchowy z innymi dziećmi, współdziałać, staje się przez to członkiem wspólnoty, razem działającej i współodczuwającej. Nabiera zaufania, przestaje być egocentryczne, staje się komunikatywne i otwarte. Zwiększa się jego poczucie pewności siebie.

Jest to szczególnie ważne w odniesieniu do nieśmiałego dziecka. Bardzo istotne jest również zaspokojenie jednej z najważniejszych potrzeb dziecka – być zauważonym.

Metoda Malowania Dziesięcioma Palcami

Malowanie dziesięcioma palcami, obejmujące manipulacje farbami przy użyciu dłoni i palców ma wiele wspólnego z naturalną skłonnością dziecka do „paćkania się” w substancjach o konsystencji błota.

Walory tej metody to przede wszystkim: pomoc w pokonywaniu lęków, uwalnianie się od zahamowań, wzmacnianie wiary we własne siły, pobudzanie ekspresji fantastycznej. Metoda malowania dziesięcioma palcami wymaga przystosowania farb w sześciu podstawowych kolorach: niebieskim, czarnym, czerwonym, brązowym, zielonym i żółtym, można dodać także kolor biały i fioletowy. Farby powinny być podane w miseczkach o takiej wielkości, by dziecko mogło swobodnie włożyć w nie rękę. Drugim elementem potrzebnym do zajęć jest Duży arkusz papieru, kładzie się na stole, do którego jest dostęp ze wszystkich stron.

W pobliżu należy umieścić miednicę z wodą i ręcznik. Konieczna jest instrukcja słowna wychowawcy wyjaśniająca zadanie, a także jego obecność.

Na zakończenie zajęć organizujemy wystawkę wykonanych prac. Jest to dowód uznania dla pracy dziecka.

Specyficzne trudności ruchowe uczniów

Dziecko, które rozpoczyna naukę szkolną powinno osiągnąć odpowiedni poziom rozwoju ruchowego, który umożliwi mu rozpoczęcie nauki w klasie I.

W każdej klasie jest jednak grupa dzieci, która nie osiągnęła odpowiedniego poziomu pod względem sprawności ruchowej. Dotyczy to całego aparatu ruchowego bądź niektórych jego fragmentów. Z punktu widzenia nauki pisania najbardziej niekorzystne jest zaburzenie rozwoju sprawności rąk (zaburzenie sprawności manualnej).

Przejawem obniżonej sprawności ruchowej (motorycznej) są:

- 1) trudności w utrzymaniu równowagi przy staniu i skakaniu na jednej nodze,
- 2) ogólna niezręczność, mała wyćwiczalność w zakresie dużych ruchów,
- 3) ogólne spowolnienie ruchowe,
- 4) brak koordynacji ruchowej oraz zakłócenie koordynacji wzrokowo-ruchowej w zabawach, w których ruch odbywa się pod kontrolą oka,
- 5) osiaganie z opóźnieniem różnych umiejętności w zakresie samoobsługi, zabaw i sportu.

Wszystkie te czynniki powodują niechęć do wszelkich ćwiczeń gimnastycznych.

Przy obniżonej sprawności manualnej obserwujemy:

- 1) brak precyzji i wolne tempo tzw. ruchów drobnych dłoni i palców,
- 2) trudności w rysowaniu i pisaniu – zbyt mocne lub zbyt słabe napięcie mięśni ręki, pismo brzydkie, brak połączeń między literami, zmiana wielkości i nachylenia pisma, skreślenia, nie mieszczące się w liniach, wolne tempo pisania,
- 3) występowanie współruchów języka lub głowy (synkinezje),
4. niechęć do budowania z klocków, częste psucie zabawek i przyborów.

Ćwiczenia obejmujące sprawności ruchowe, orientację przestrzenną i lateralizację.

Ćwiczenia orientacji przestrzennej

1. Ćwiczenia w formie zabawowej utrwalające pojęcia w zakresie orientacji prze-

strzennej czyli wykonywanie poleceń np. weź prawą ręką łyżkę, kopnij piłkę lewą nogą, ułóż prawą ręką klocki, przesun prawą nogą klocek, itd.

2. Ćwiczenia w formie plastycznej z niedokończonym obrazkiem np. narysuj lub naklej wazon na stole, dorysuj słońce po prawej stronie domu, umieść ptaka na drzewie, itd.,

Ćwiczenia ruchowe i zręcznościowe

1. Ruchy ramion: naśladowanie lotu ptaka, szumu drzew, itd.
2. Rzuty do celu lewą i prawą ręką, różnymi przyborami.
3. Rzucanie piłki w parach, chwytanie piłki i innych przedmiotów jedną ręką lub oburącz, itd.
4. Ćwiczenia na równoważni.
5. Wymijanie przeszkód – slalomy, poruszanie się po określonym torze.
6. Podskoki obunóż i na jednej nodze.
7. Przeskakiwanie przeszkód, ćwiczenia ze skakanką.
8. Zeskoki z różnych wysokości.
9. Chwyty oburącz i jedną ręką (przedmioty rzucane do dziecka).
10. Rzuty dowolne i do celu z odległości dowolnej i określonej.
11. Bieg do celu z wykonywaniem określonych czynności.
12. Zabawy stolikowe; bierki, pchełki, bilard, itd.

Ćwiczenia manualne i grafomotoryczne

1. Doskonalenie sprawności i zręczności ręki i palców: kulanie, lepienie, naklejanie małych elementów.
2. Malowanie palcami na dużym i małym formacie.
3. Układanie z różnych materiałów kształtów geometrycznych po śladzie lub odwzorowywanie – plasteliną, nitką, kredką, itd.
4. Kalkowanie wzorów dużych i małych o kształtach geometrycznych i literopodobnych za pomocą pędzla, kredki, ołówka, patyka.
5. Swobodne projektowanie ozdobnych szlaczków malowanych grubym pędzlem na dużej powierzchni, grubą kredką na małej powierzchni, ołówkiem na małej powierzchni.
6. Wykonywanie labiryntów według wzoru i własnego pomysłu, bez dotykania linii.
7. Wypełnianie książeczek do kolorowania oraz stemplowanie, wycinanie różnych wzorów wcześniej namalowanych i bez wcześniejszego namalowania.
8. Wydzieranie np. postaci ludzkiej i dorysowywanie wybranych rekwizytów.
9. Rysowanie dużych i małych kół jedną ręką, obiema rękami, patykiem, pędzlem, kredką, na dużych i małych płaszczyznach.
10. Obrysowywanie szablonów.
11. Rysowanie szlaczków w liniaturze szerszej i w zeszyście.
12. Łączenie wyznaczonych punktów linią ciągłą, z punktów tworzenie obrazków,

13. Pogrubianie konturów, obwodzenie po śladzie.

14. Kreskowanie – wypełnianie rozmaitych konturów małymi kreseczkami stawianymi poziomo, pionowo, ukośnie, zawsze jednak przy zachowaniu kierunku od strony lewej do prawej.

Należy bawić się z dzieckiem w taki sposób, aby jednocześnie umiejętnie je ćwiczyć. Umiejętne zachęcanie, współdziałanie z dzieckiem, delikatna pomoc (a nie wyręczanie) pozwolą dziecku po jakimś czasie osiągnąć pożądany efekt.

Polecane gry mające na celu niwelowanie trudności ruchowych to:

- 1) puzzle (różne wielkości),
- 2) loteryjki,
- 3) klocki, gry stolikowe (bierki, pchełki, bilard).

Nauczyciel organizując proces dydaktyczno-wychowawczy w klasach I-III powinien brać pod uwagę wszystkie zaburzenia, które w różnym nasileniu mogą mieć wpływ na rozwój ruchowy dzieci 6 i 7 letnich.

ZESTAW ĆWICZEŃ GIMNASTYCZNYCH DLA DZIECI 6,7- LETNICH

I. Zabawa orientacyjno-porządkowa: „Kot jest, kota nie ma”. Na zapowiedź *Kot jest* myszki obejmują kolana, głowa nisko opuszczona. Na zapowiedź *Kota nie ma* myszki biegają swobodnie w różnych kierunkach, omijając się zręcznie. Powtórzyć 3 razy.

Ćwiczenia wieloznaczne i porządkowe. Dzieci chodzą po „sadzie” i zbierają jabłka – skłony w dół i wyprosty. Podczas wykonywania ćwiczenia dzieci śpiewają piosenkę „Już owoców pełen kosz”

II. Ćwiczenia tułowia – skłony boczne „Drzewami kołysze wiatr”.

Dzieci stoją w rozkroku, ręce luźno wzdłuż ciała. Wolne rytmiczne skłony w lewo, w prawo. Po kilku skłonach – wyprost (wiatr przestał wiać i nie kołysze drzewami). Powtórzyć 3 razy.

Ćwiczenia z elementami czworakowania „Drabina”. Dzieci wspinają się po drabinie po jabłka, które rosną wysoko. Prawidłowy marsz na czworakach w przód, następnie wyprost i sięganie po jabłka rosnące wysoko prawą i lewą ręką. Powtórzyć 3 razy.

Ćwiczenia dużych grup mięśniowych „Puste kosze, pełne kosze”. Dzieci wykonują przysiad podparty, na zapowiedź nauczyciela „puste kosze” prostują się, rozkładają ręce w bok; na zapowiedź „pełne kosze” wykonują powtórnie przysiad podparty. Powtórzyć 3 razy.

Zabawa bieżna – „Samochody”. Dzieci (samochody) jeżdżą po sali w dowolnym tempie. Nauczycielka pokazuje kolorowe krążki – światła drogowe. Dzieci reagują: czerwony krążek – stoją, zielony – jadą.

III. **Ćwiczenia uspokajające.** Marsz zwykły i we wspięciu, marsz na zewnętrznych i wewnętrznych krawędziach stóp. Podczas marszu śpiewanie piosenki „Już owoców pełen kosz”

Działania wspierające uczniów¹

Dla ucznia/ uczniów .....

Cele do osiągnięcia w zakresie trudności², w których dziecko potrzebuje pomocy: .....

Działania realizowane z uczniem w ramach poszczególnych form i sposobów udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej np.: terapia pedagogiczna, korekcyjno-kompensacyjna, rewalidacyjna, logopedyczna, socjoterapia, dydaktyczno-wychowawcza, terapia psychologiczna	
Metody pracy z uczniem (wybrane z programu nauczania „Staś i Zosia w szkole”)	
Zakres dostosowań wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia	
Zakres dostosowań wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania uwzględniających elementy przedsiębiorczości, ekonomii, ekologii i techniki	
Działania wspierające rodziców ucznia (konsultacje, porady, warsztaty i szkolenia)	
Zakres współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli oraz instytucjami zajmującymi się pomocą rodzinie	

1 - Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. 2013 poz. 532

2 - Przez trudności rozumie się: trudności w czytaniu i pisaniu, trudności matematyczne, trudności w mówieniu, zaburzenia zachowania, trudności ruchowe

Bibliografia

- A. TANAJEWSKA, R. NAPRAWA., L. CZARNECKA: *Dziecko sześćoletnie w szkole – dobry start*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2014
- R. Osiński, Z. Gajewska: *Trudności czytania i pisania u dzieci*. [w:] *Zagadnienia Wychowawcze w Aspekcie Zdrowia Psychicznego* nr 3 i 4, 1971.
- M. PRZETACZNIKOWA: *Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży*. Warszawa 1967, PZWS .
- B. SAWA: *Specyficzne trudności w nauce czytania i pisania u dzieci* [w:] *Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna* nr 10, 1972.
- H. SPIONEK: *Trudności w nauce czytania i pisania u dzieci a poziom funkcjonalny sprawności ich analizatorów* [w:] *Psychologia Wychowawcza* nr 3, 1963.
- S.SŁYSZOWA: *Dziecko rozpoczyna naukę*. Warszawa 1971, PZWS.
- B. ZAKRZEWSKA: *Reedukacja dzieci z trudnościami w czytaniu i pisaniu*. Warszawa 1976, WSiP.
- E. GRUSZCZYK-KOLCZYŃSKA: *Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się*. Warszawa, 1992
- L. KOŚC: *Psychologia i patopsychologia zdolności matematycznych*. Warszawa, 1982
- B. STRYCNIEWICZ: *Praca z uczniem mającym trudności z matematyką*, Opole, 2004
- A. KOZŁOWSKA-BRZOZA: *Gry i zabawy matematyczne dla uczniów szkoły podstawowej*.
- J. NOWIK: *Kształcenie matematyczne w edukacji wczesnoszkolnej*. „Nowik”, Opole 2009
- M. BOGDANOWICZ, B. KISIEL, M. PRZASNYSKA: *Metoda Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka*, Warszawa 1996 .
- P. COOPER: *Zrozumieć dziecko z nadpobudliwością psychoruchową: poradnik dla rodziców i nauczycieli*. Warszawa APS 2001.
- K. DUDKIEWICZ: *Mowa ciała przez taniec* [w:] *Życie Szkoły*, 2000/6 .
- H. NARTOWSKA: *Dzieci nadpobudliwe psychoruchowo – zaburzenia w zachowaniu i trudności szkolne*, PZWS 1985.
- M. NOWAK: *Dziecko nadpobudliwe*. Kraków 1993.
- R. WIĘCKOWSKI: *Praca terapeutyczna w systemie edukacji wczesnoszkolnej* [w:] *Życie Szkoły* nr 1/2001.

Załącznik 1. Emotikony do pracy z dziećmi

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Pakiet dla nauczyciela
Uzdolnienia matematyczne,
przyrodnicze i czytelnicze

Dziecko rodzi się wszechstronnie uzdolnione, z pełną możliwością rozwoju we wszystkich kierunkach, potencjalną wybitną inteligencją i zadatkami na rozwijanie wielkiej twórczości oraz dużym talentem społecznym. Trzeba stworzyć mu możliwości ich maksymalnego rozwoju”.

David Lewis

Wstęp

Rola nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej w prawidłowym rozpoznawaniu i wyłanianiu uczniów zdolnych polega na bacznej obserwacji wychowanków pod kątem takich cech jak: sprawność uczenia się i działania, zdolność kojarzenia większej ilości faktów, logiczne myślenie, rozumienie szerokiego zakresu słów, umiejętność dobitnego wyrażania myśli. Dostrzeżenie przez nauczyciela tych przejawów zdolności pozwala na dostosowanie procesu nauczania do indywidualnych możliwości ucznia, regulowanie tempa nauki, dobór odpowiednich metod i form pracy oraz odpowiednią organizację zajęć. Pracę uczniem zdolnym dzielimy na trzy kategorie:

- indywidualizacja procesu lekcyjnego,
- indywidualizacja zajęć pozalekcyjnych,
- udział w zajęciach pozaszkolnych.

Zasady pracy z uczniem zdolnym:

- należy zwracać uwagę na to, co uczeń mówi i robi,
- wydobywać i ujawniać u ucznia umiejętności i postawy oraz rozwijać je,
- kształtować u ucznia wiarę we własne możliwości,
- pobudzać ucznia do zdobywania wiadomości na drodze poszukiwań i badań,
- pobudzać aktywność ucznia.

Wspieranie rozwoju dziecka uzdolnionego kierunkowo lub ogólnie jest trudnym zadaniem zarówno dla nauczycieli jak i dla rodziców. Zdolność rozumiana jako kompetencja, sprawność związana jest z łatwością odbierania i przetwarzania informacji o świecie.

Za najważniejsze cele edukacyjne w pracy z uczniami zdolnymi uznać należy

- wszechstronny rozwój ucznia,
- rozwój wyobraźni twórczej i myślenia dywergencyjnego,
- kształtowanie pamięci i wdrażanie do stosowania efektywnych technik uczenia się,
- wdrażanie do procesu samokształceniowego,
- nauka stawiania, realizowania i oceniania własnych celów edukacyjnych,
- wdrażanie do systematyczności i samodzielności,

- nauka obiektywnej samooceny osiągnięć, zwiększenie samoświadomości
- rozwój społeczno-emocjonalny, a w szczególności integracja z grupą rówieśniczą,
- nauczenie radzenia sobie z oceną innych i z niepowodzeniami,
- kształcenie umiejętności językowych niezbędnych do dalszego rozwoju uzdolnień

Zdolności w literaturze psychologicznej pojawiają się co najmniej w czterech ujęciach:

- jako synonim sprawności i szybkości w działaniu, jako większa (lepiej) pojemność niektórych procesów poznawczych, jako wyższa jakość, głębokość i rozległość operacji intelektualnych;
- jako aktualna, potencjalna lub maksymalna możliwość wykonania czegoś,
- jako względnie trwałe właściwości procesów poznawczych, właściwości poznawcze stanowiące przyczynę niejednakowych rezultatów w uczeniu się i działaniu, iloraz inteligencji powyżej przeciętnej.
- jako indywidualne właściwości osobowości człowieka, które zapewniają zróżnicowane osiągnięcia w jakiejś dziedzinie.

Osoba zdolna to osoba twórcza, której otwartość na nowe doświadczenia łączy się z umiejętnością rozwiązywania problemów i wytrwałością w oczekiwaniu na rezultat. Bogata wyobraźnia, pomysłowość oraz duża potrzeba różnorodności sprawiają, że praca z uczniem uzdolnionym wymaga szczególnych umiejętności ze strony nauczyciela i wsparcia w postaci metod dostosowanych do potrzeb i możliwości ucznia.

Uczeń uzdolniony wykazuje szereg cech, które są pozytywnie odbierane przez społeczeństwo, i które pomagają mu w funkcjonowaniu w warunkach szkolnych. Do cech tych zaliczyć należy:

- rozległa wiedza ogólna,
- duża ciekawość,
- żywa i twórcza wyobraźnia,
- potrzeba wyszukiwania nowych,
- wyzwań i problemów do rozwiązania oraz pomysłowość w wynajdowaniu rozwiązań tych problemów,
- potrzeba zadawania wielu pytań sondujących problem,
- skłonność do zgłębiania szczególnie interesujących dziedzin,
- znajdowanie przyjemności w czysto intelektualnych dążeniach,
- niezwykle poczucie humoru,
- dbałość o poprawność języka i posługiwanie się wyszukany słownictwem,
- zdolność do szybkiego nawiązywania kontaktów,
- zdolności przywódcze,
- wysokie wymagania względem siebie i innych,
- perfekcjonizm wrażliwość na cudze i własne uczucia,
- idealizm,
- duże poczucie sprawiedliwości,
- wysoki poziom oceny moralnej,

Obok wymienionych pozytywnych aspektów posiadania twórczego i wybiegającego poza przeciętny poziom zainteresowań uczniowie zdolni napotykają na szereg sytuacji, w których ich zachowania, cechy charakteru czy sposób funkcjonowania nie zyskują aprobaty środowiska. Często uczniów zdolnych cechuje upór, niecierpliwość i brak tolerancji wobec osób, które uznają za słabsze intelektualnie. Dzieci te miewają w procesie kształcenia szkolnego problemy związane z mało ambitnymi, niedostosowanymi do ich potrzeb możliwościami zadaniami. W odniesieniu do dzieci starszych spotykanymi często zachowaniami są egocentryzm, niezdolność do akceptowania opinii innych osób, nieuleganie autorytetom oraz poczucie wyizolowania i braku akceptacji ze strony rówieśników.

W środowisku szkolnym hamujące wpływy na rozwijanie się potencjału uczniów zdolnych mogą mieć:

- tłumienie przejawów twórczości i aktywności własnej,
- przewaga myślenia odtwórczego oraz myślenia konwergencyjnego,
- nieadekwatne do możliwości ucznia zdolnego zadania stawiane mu w procesie edukacji,
- stereotypy,
- niedocenywanie niektórych typów inteligencji,
- negatywne postawy nauczycieli.

Środowisko wspierające, które będzie miało pozytywny i wzmacniający wpływ na rozwój uzdolnień powinno dążyć do tworzenia warunków samorozwoju, dostosowanego do indywidualnego tempa pracy ucznia i jego obszaru zainteresowań. Dostrzeżenie i zrozumienie indywidualnych potrzeb powinno dotyczyć również sfery pozaintelektualnej – ważne staje się umożliwienie dziecku zdolnemu nawiązania satysfakcjonujących relacji między rówieśniczych, przy jednoczesnej dużej roli nauczyciela-mistrza. Niezbędna przy tworzeniu optymalnych warunków rozwoju staje się więc wczesna diagnoza uzdolnień i odpowiedź szkoły na ujawnione w niej potrzeby intelektualne i pozaintelektualne dziecka. Rolą nauczycieli i pedagogów pracujących z dzieckiem zdolnym jest wprowadzanie aktywnych metod kształcenia, realizacja projektów oraz zadań stanowiących wyzwania a także pobudzanie motywacji wewnętrznej, rozwój ciekawości poznawczej. Koniecznością jest również wykorzystywanie w procesie dydaktycznym wszystkich stylów uczenia się (wzrokowy, słuchowy, kinestetyczny), stymulowanie pracy lewej i prawej półkuli oraz kreowanie warunków umożliwiających rozwój wszystkich rodzajów inteligencji.

Zdolności czytelnicze

Już od najmłodszych lat powinniśmy zadbać o rozbudzanie zainteresowań czytelniczych dzieci, bowiem przekładają się one na: lepszą pamięć, szybsze kojarzenie faktów, większy zasób wiadomości rzeczowych oraz językowo-słownikowych.

Nauczyciele wprowadzający dziecko w świat książki, pragnący rozbudzić jego zainteresowania czytelnicze i utrwalić nawyk czytania muszą pamiętać o tym, że młodsze dziecko rozpoczynające naukę w szkole znajduje się w sytuacji nowej. Często ma do opanowania czytanki z elementarza, które mają doskonalić technikę czytania, przez co, ma mniej czasu na czytanie dowolne. Nie wszystkie lektury uwzględniają upodobania i możliwości dzieci.

Zdarza się, że tekst ucznia nie interesuje, jest dla niego zbyt łatwy bądź zbyt trudny, a materiał ilustracyjny jest nieatrakcyjny, wówczas czytanie dziecko potraktuje jako karę. Młodzi czytelnicy poszukują utworów humorystycznych, gdyż pragną poprzez czytanie wyeliminować stres i uczucie lęku, chcą czuć wokół siebie atmosferę pogody dodającą sił. Uczniowie klas młodszych nie mają jeszcze stałych zainteresowań czytelniczych, okresowo niektóre pozycje bywają bardziej popularne, ale zmiany upodobań następują często i z dużym uzależnieniem od otoczenia.

Ponieważ dzieci w młodszym wieku szkolnym są niecierpliwymi czytelnikami, nudzą je długie opisy przyrody lub postaci, dlatego warto zainteresować uczniów opowiadaniem o interesujących je sprawach w książkach bogato ilustrowanych.

Aby spowodować większe zainteresowanie otoczeniem, wyzwalenie fantazji i ekspresji plastycznej, słownej, wzbogacanie procesów myślowych musimy stworzyć dzieciom w klasie warunki do przeżywania czytanej utworu literackiego. Mały czytelnik przeżywa losy bohaterów książkowych, często utożsamia się z nim.

Warto w tym celu wykorzystać tzw. pomocniki zewnętrzne typu: krzesło narratora; dzwoneczek; kapelusz wróżki; czarodziejską różdżkę; pacynki Stasia i Zosi itp.

W klasach I-III na zajęciach z edukacji polonistycznej opracowuje się czytanki, wiersze, lekturę w celu dostarczania dzieciom doświadczeń literackich poprzez kontakt z literaturą piękną: baśnią, poezją, utworem beletrystycznym. Zadaniem nauczy-

cieli jest również wczesne zapoznawanie dziecka z użytkowymi aspektami pisma, czyli posługiwanie się informacją pisaną poprzez np.: zapoznanie dziecka z różnego rodzaju tablicami informacyjnymi w markecie, na stacji metra, w przejściu podziemnym, czy gmachu publicznym; przy poszukiwaniu kierunku ruchu i dla orientacji przestrzennej - wycieczkę na dworzec kolejowy czy autobusowy w celu studiowania rozkładu jazdy; poszukiwanie ulubionych audycji dziecka w programie telewizyjnym i radiowym; posługiwanie się katalogami handlowymi przy wyborze zabawki, którą dziecko ma dostać w prezencie; katalogami filmów video. Ponadto w trakcie realizacji projektów edukacyjnych wskazane jest wspólne z uczniami korzystanie z instrukcji do wykonania poszczególnych zadań.

Jak zatem zachęcić dzieci do czytania?

Jedną z lubianych i zrozumiałych przez dzieci form przekazu jest *komiks*, który charakteryzuje się niewielką ilością tekstu uzupełnianą rysunkiem. To niewątpliwie zmotywuje uczniów do czytania i da im satysfakcję oraz poczucie sukcesu z samodzielnego przeczytania książki i zrozumienia jej treści.

Coraz częściej dzieci młodsze szukają też literatury popularnonaukowej. Interesują je zagadnienia przyrodnicze geograficzne, historia, kosmos, technika, motoryzacja i inne. Dla dzieci młodszych czytanie jest jeszcze zabawą, komiks tę zabawę inspiruje. Uczniowie mogą sami, bądź w zespołach ilustrować ulubione postacie i zdarzenia poszczególnych epizodów do komiksów.

Zatem komiks może być dobrą historyjką edukacyjną do wykorzystania przez nauczycieli na wielu edukacjach, nie tylko polonistycznej np.: (matematycznej, przyrodniczej).

W literaturze pedagogicznej opisano wiele zabaw, gier słownych, które uświadamiają dziecku budowę słów czy zdań. Oto niektóre z nich:

Kto uzupełni? – doskonalenie słuchu fonematycznego, rozwijanie spostrzegawczości.

Uczestnicy otrzymują zestaw kart z zapisanymi pojedynczymi literami, który rozkładają przed sobą. Nauczyciel pokazuje wyraz z brakującą literą. Zadaniem dzieci jest wyszukanie odpowiedniej litery w swoim zestawie, podniesienie jej do góry i odczytanie wyrazu w całości. Po prawidłowym wykonaniu zadania uczeń układa obok siebie odgadnięty wyraz – jest to zarazem punkt zdobyty w zabawie.

Po wyczerpaniu zapasu wyrazów do uzupełnienia wszyscy uczestnicy zabawy przeliczają zdobyte przez siebie punkty.

Zabawę można przeprowadzić w innych wersjach – dobieranie brakującej sylaby w wyrazie lub brakującego wyrazu w zdaniu.

Pomoce: zestaw wyrazów do uzupełnienia, zestaw pojedynczych liter (sylab).

„Tajemnicza kostka” – wyodrębnianie głosek w wyrazach.

Gra polega na wyodrębnianiu i przeliczaniu kolejnych głosek w wyrazach. Dzieci kolejno rzucają kostką. Liczba oczek na kostce oznacza liczbę głosek w nazwie ob-

razka. Zadaniem uczestnika gry jest wybrać spośród leżących obrazków taki, w którego nazwie jest tyle samo głosek.

Pomoce: kostka do gry, obrazki.

„Wybieranki literowe” – usprawnianie analizy i syntezy słuchowej.

W górnej części klasera umieszczamy obrazki, pod każdym z nich wkładamy do kieszonki cyfry, które określają, którą literę z nazwy obrazka ma wybrać dziecko. Z liter alfabetu ruchomego uczeń wybiera wskazane litery, umieszcza je w dolnej części klasera i odczytuje wyraz.

Pomoce: klasery z kieszonkami, zestaw cyfr i liter alfabetu ruchomego.

„Układanie zdań” – wzbogacanie słownictwa, rozwijanie świadomości znaczenia słów i poczucia humoru.

Uczniowie układają zdania, w których kolejne wyrazy rozpoczynają się od kolejnych liter podanego wyrazu, np.: *KRASNAL – Krysia rysuje astry, storczyki na abażurze lampy.*

Uczniowie układają zdania (mogą być nonsensowne) ze słów rozpoczynających się na tę samą literę, np.:

Polonez powoli parkował przed parkiem pełnym papierów.

Celina coraz celniej ciska cytryną.

Uczniowie układają zdania, których kolejne wyrazy zaczynają się literami występującymi po sobie w alfabecie (np. 5 kolejnych liter):

F, G, H, I, J – Filip goni Hanię i Jurka.

K, L, Ł, M, N – Kasia lubi ładne malowane naczynia.

„Zabawy z imionami” – rozwijanie zdolności intelektualnych, świadomości dźwięków, słownictwa.

Uczniowie na kartce u góry piszą swoje imię. Następnie rozglądają się po sali i zapisują (lub mówią) nazwy przedmiotów, których nazwy rozpoczynają się literą występującą kolejno w ich imieniu, np. *TOMEK: T - tablica, O - okno, M - meble, E - ekierka, K - kreda.*

Tworzenie przez dzieci listy czynności, których nazwy zaczynają się od kolejnych liter ich imienia, np. *JOLA: J - jem, O - otwieram, L - leżę, A - akceptuję, analizuję.*

„Zabawy z rymami” – nauka rymowania, zabawa słowem, rozwijanie wyobraźni.

Układanie wierszyków dwuwersowych lub czterowersowych (przez trzecioklasistów).

Odnajdywanie rymów – składamy kartkę papieru na 8 części, rysujemy bądź zapisujemy w okienkach wyrazy, do których uczniowie dorysują lub dopiszą rymujące się wyrazy, np.: *rak – mak, bułka – półka, ogórek – sznurek.*

„Wędkarz”

Przebieg zabawy: Rybki pływają w stawie poukładane wyrazami do dołu. Zadaniem dziecka jest wyłowić rybkę wędką i odczytać wyraz.

„Polowanie na słowa”

Pomoce: kolorowe czasopisma, gazety, klej, nożyce, kartki;

Przebieg zabawy: Dziecko wyszukuje w gazetach obrazków z przedmiotami, których nazwa zaczyna się na określonej głoskę.

Korzystając z biblioteki klasowej lub szkolnej można przeprowadzić z dziećmi wiele ciekawych zajęć. Wśród nich: gry i zabawy kształcące (zabawy z wierszykami, zabawa w opowiadania, konkurs czytelniczy, zabawa w mojego ulubionego bohatera lektury szkolnej itp.)

Zdolności matematyczne

Rozwijanie w początkowej edukacji matematycznej aktywności twórczej należy łączyć z wykorzystaniem naturalnych i stworzeniem specjalnych sytuacji matematycznych, które będą pozwalały dzieciom chętnie podejmować i z zadowoleniem wykonywać wynikające z programu nauczania początkowego matematyki zadania problemowe.

W nauczaniu początkowym matematyki są to przede wszystkim takie sytuacje, które pozwalają uczniowi:

- podejmować i kontynuować działalność matematyczną z własnej chęci i w poczuciu odpowiedzialności;
- odczuwać satysfakcję z własnej aktywności matematycznej i z jej wyników;
- doznawać w trakcie uczenia się matematyki poczucia swobody, bezpieczeństwa i podmiotowości;
- świadomie projektować (generować) i wykonywać oraz sprawdzać i oceniać w samodzielnym działaniu własne pomysły matematyczne, a także włożone wysiłki i osiągnięte wyniki;
- osiągać poprzez własną aktywność matematyczną coś dla siebie i nowego i wartościowego oraz mieć świadomość odkrycia lub stworzenia pożytecznej nowości matematycznej samodzielnym wysiłkiem”.

Uczeń zdolny matematycznie to uczeń o specyficznych potrzebach, które powinny być rozpoznane i uwzględnione w początkowym okresie kształcenia. Jeśli dziecko wykazuje poniższe zdolności, możemy stwierdzić że jest zdolne matematycznie:

- zdolność pojmowania formalnej struktury zadania – spostrzegania materiału matematycznego,
- zdolność myślenia logicznego na materiale stosunków liczbowych i przestrzennych, symboli liczbowych i oznaczeń (zdolność myślenia za pomocą symboli matematycznych),
- zdolność szybkiego i szerokiego uogólniania przedmiotów matematycznych, stosunków, działań,

- zdolność streszczania procesu rozumowania matematycznego i układu odpowiednich działań (zdolność myślenia strukturami zredukowanymi),
- plastyczność procesów myślowych w działaniu matematycznym,
- skłonność do tworzenia jasnych, prostych, ekonomicznych i racjonalnych rozwiązań,
- zdolność szybkiego i dowolnego zmieniania kierunku procesu myślowego, odwracalność procesów myślowych,
- zdolność do przechowywania informacji matematycznej – uogólnione pamiętanie stosunków matematycznych, typowych charakterystyk, schematów, rozumowań i dowodów, metod i zasad rozwiązywania zadań.

Praca z uczniem zdolnym matematycznie polega na realistycznym wykorzystaniu nabytych wiadomości podczas lekcji matematyki. Aby uznać zadanie za realistyczne, nie wystarczy, że opisuje sytuację, w której mógłby się potencjalnie znaleźć każdy uczeń. Taki charakter ma większość zadań dotyczących zakupów, powtarzających się do znudzenia w podręcznikach, na przykład poniższe:

Jacek kupił 5 zeszytów po 1 zł 60 gr, 3 ołówki po 1 zł 20 gr i gumkę za 3 zł 50 gr. Ile reszty otrzymał z 20 zł?

Zadanie to nie pobudza motywacji uczniów, bo właściwie nikogo nie interesuje, ile Jacek zapłacił za swoje zakupy. Należy tylko wykonać odpowiednie działania na liczbach podanych w treści zadania i sprawdzić poprawność wyniku z odpowiedzią. Dlaczego w życiu jest inaczej? Ponieważ proces zakupów jest bardziej złożony i wiąże się z nim rozmaite emocje. Często uczeń jest postawiony w sytuacji wyboru i poszukiwania kompromisu między swoimi potrzebami a przeznaczonym na zakupy limitem pieniędzy. Sytuacja realna angażuje go więc w proces planowania, co odpowiada etapowi konstruowania zadania. Niestety, nie odzwierciedlają tego zadania podręcznikowe. Aby stworzyć realistyczny kontekst zadania, także one powinny angażować ucznia emocjonalnie, stawiać go w sytuacji wyboru, narzucać konieczność rozstrzygnięcia problemu, opowiedzenia się za którąś z racji. Zadanie o zakupach Jacka mogłoby wtedy wyglądać na przykład tak:

Jacek miał kupić 5 zeszytów, które kosztują po 1 zł 60 gr, 3 ołówki po 1 zł 20 gr i gumkę za 3 zł 50 gr. Dostał od mamy na zakupy 20 zł, ale w sklepie okazało się, że z dziurawej kieszeni wypadła mu gdzieś pięciozłotówka. Czy wystarczy mu pieniędzy na zakupy? Co zrobiłbyś na jego miejscu?

Propozycje zabaw do wykorzystania w pracy z uczniem zdolnym matematycznie

Uczeń zdolny matematycznie posiada silne potrzeby poznawcze związane z wy-

stępowaniem zainteresowań. Jest ciekawy, pragnie eksperymentować i należy respektować jego potrzeby intelektualne.

Zabawy rozwijające umiejętności liczenia, dodawania i odejmowania oraz wspomagające rozwój operacyjnego rozumowania.

Maszyna zmian (6, 7-latki)

Cel: kompensacja i przekształcanie, obserwacja zmian i określanie, na czym one polegają; badanie ich efektów, wprowadzanie zmian (odejmowanie, dodawanie)

Zabawa polega na obserwacji zmian, jakie dokonują się w *maszynie zmian*.

Maszyna Zmian – parawan lub karton, za którym będą dokonywały się zmiany, dla zwiększenia efektu pod stołem, na którym stoi karton lub parawan, ukrywamy odkurzacz, stół przykrywamy kocem. Kiedy będziemy dokonywać zmian, włączmy odkurzacz, by wzmocnić efekt, wywołać większe zainteresowanie i przeżycie.

- Z jednej strony parawanu lub kartonu wkładamy do np. mydelniczki (podstawek) małe, czerwone koło.
- W kartonie/za parawanem dokonujemy, przy włączonym na tę chwilę odkurzaczu zmiany.
- Po czym z drugiej strony wyjmujemy czerwone koło ale duże – co zrobiła maszyna?
- Odwracamy zmianę wykonując te same czynności jak poprzednio.

W ten sam sposób maszyna może dokonywać zmian koloru, wielkości, kształtu...

Zabawa WINDA- (6,7-latki)

Należy zaznaczyć, że zdaniem autorki tej koncepcji (prof. E. Gruszczyk-Kolczyńskiej), nie ograniczamy dzieciom zakresu liczbowego. Potrzebna klamerka do bielizny oraz miara krawiecka dla każdego dziecka, w miarę możliwości z zaznaczoną cyfrą 0 i 151, jeżeli ich brak, w tym miejscu są blaszki, należy nakleić plaster i napisać cyfry..

Cel: poznanie układu pozycyjnego rozszerzenia zakresu liczbowego, wysłuchiwanie rytmu liczebników.

Zabawa polega na wykonywaniu poleceń nauczyciela:

Winda-klamerka lubi zatrzymywać się tam, gdzie jest 5, należy zatrzymać się wszędzie tam, gdzie jest ta cyfra.(5, 15, ...50,51, 52... , itd.)

Podobne ćwiczenia wykonujemy z innymi cyframi.

Zabawy doskonalące umiejętność klasyfikacji

Zabawa w dobieranie: Co do czego pasuje? (może to być zajęcie diagnostyczne, w każdej grupie, by ustalić, na jakim etapie rozumowania jest dane dziecko. Potrzebna bardzo duża liczba różnych obrazków)

Cele:

- doświadczanie w zakresie różnicowania obiektów a potem łączenia ich w pary, łańcuszki, kolekcje,
- wdrażanie dzieci do uważnego słuchania instrukcji,
- wzbogacanie czynnego słownika.

Każde dziecko posiada kartkę formatu A4, ograniczamy dzieciom pole pracy. Po przeciwnej stronie w obręczach bardzo duża liczba różnorodnych figur geometrycznych (kwadrat, trójkąt, koło, prostokąt) pasujących do obrazków, które prezentujemy dzieciom: *samochód, dom, zamek, autobus*.

Polecenie: *Proszę wyszukać obrazki pasujące do samochodu.*

Na podstawie wybranych przez dziecko obrazków, diagnozujemy, na jakim etapie jest konkretne dziecko.

Zabawa - Zakupy w domy towarowym

Cel: gromadzenie przez dzieci doświadczeń w zakresie tworzenia kolekcji, ćwiczenie rozwijające mowę, kształtowanie umiejętności wyrazistego komunikowania swoich umiejętności innym dzieciom.

Dobrze jest zapewnić jeden stół na czworo dzieci, potrzebna ogromna ilość obrazków. Na stołach narysowany naklejony dom towarowy- symbolicznie trzy piętra, obok winda- jedna kolumna przez wszystkie piętra. (utrwalimy liczebniki porządkowe, na które piętro wjechać musi winda, w górę, w dół).

Początkowo nauczycielka jest dyrektorem sklepu. Wybiera kierowników, określa rodzaj asortymentu dla poszczególnych pięter. Każdy z kierowników pracuje na innym piętrze. Pracownicy wybierają towar i znoszą do sklepu. Po jakimś czasie hurtownia (obręcz, w których znajdują się obrazki jest zamykana). Sprawdzamy wykonanie zadań.

Zabawa Tworzymy Kolekcje (6, 7-latki)

Cel: gromadzenie doświadczeń w zakresie grupowania obiektów ze względu na ich przeznaczenie i miejsce, gdzie zwykle się znajdują, tworzenie pojęć nadrzędnych

Potrzebna duża ilość obrazków, na kartonach z bloku technicznego, złożonych na pół, napisy *na targu w sklepie, w parku, na ulicy, w zoo, w domu, do zabawy*.

Dzieci wybierają obrazki pasujące do danego napisu (do miejsca).

Zabawy rozwijające układanie i rozwiązywanie zadań tekstowych

Układając zadanie należy pamiętać:

- najpierw układamy i rozwiązujemy zadania do konkretnych sytuacji życiowych, np. na jednym talerzu 3 jabłka na drugim 5 jabłek
- następnie układamy i rozwiązujemy zadania wykorzystując ilustracje,
- dopiero, kiedy dzieci nauczą się układać treść zadań, rezygnujemy z obrazków,

- wykonujemy tyle samo ćwiczeń na dodawanie jak i na odejmowanie.

Zabawy kształtujące pojęcie miary

W celu kształtowania stałości miary:

- a) oceniamy na oko, co jest wysokie- duże, małe-niskie, krótkie długie,
- b) ściągamy i zbliżamy dwa przedmioty do siebie,
- c) mierzymy –własnym ciałem, dłonią, stopą; wprowadzamy klocek jako stałą miarę, sznurek, itp.

Zabawa dydaktyczna Co jest mniejsze, co jest większe? (6,7-latki)

Cele:

- kształtowanie aspektu porządkowego liczby naturalnej,
- wprowadzanie dzieci w pojęcie miary,
- kształtowanie umiejętności mierzenia długości.

Potrzebne: drabina, kartka z bloku, w dolnym rogu narysowana kropka, dla orientacji, drewniany klocek, po 15 pasków kolorowych pasków papieru, o szerokości 2 cm , każdy o 1 cm dłuższy.

Nauczycielka zwraca się do dzieci – *jestem od was wyższa – większa*, po czym kuca – *a teraz. Jestem ciekawa, co w sali jest wyższe ode mnie, znajdź w sali coś co jest wyższe od ciebie. Ciekawe co w Sali jest mniejsze – niższe, poszukaj.*

Następnie prezentuje klocek, jeden dla każdego dziecka. *Zapamiętaj wielkość klocka i poszukaj, coś co jest od niego większe, przynieś i postaw obok.* (tak samo mniejsze)

Następnie dzieci siadają do stolików i porządkują paski od najkrótszego – najmniejszego do najdłuższego. Pamiętaj, że najdłuższy ma być przy kropce.

- Można utrwalać kolory,
- utrwalać liczebniki porządkowe,
- układać od najdłuższego do najkrótszego,
- liczyć wspak.

Dajemy dzieciom wycięte z papieru kółko – *to piłka, która skacze po schodach:*

- *na siódmy schodek,*
- *do góry,na dół,*
- *najwyższego schodka na najniższy,*
- *itp..*

Inne zabawy: Mierzenie sali, Jak długie są różne przedmioty, itp.

Jeżeli mierzymy swoim ciałem warto pokazać „jednostki długości”- Np. mierzymy długość stolika: łokieć, łokieć, łokieć, dłoń, palec, palec.

Zabawy z wykorzystaniem figur geometrycznych

Zabawa dydaktyczna z figurami geometrycznymi na przykładzie kwadratu.

Cel: kształtowanie intuicji geometrycznej poprzez obserwowanie, dotykanie, obracanie i zmianę kształtu, nabywanie doświadczeń w procesie uogólniania.

Potrzebne dla każdego dziecka obręcz, mozaika, goplan, dwa klocki kwadratowe, dwa trójkątne, dwa prostokątne, klocki - daszek, kostka, cegła, może być lusterko, jedna guma na dwoje dzieci.

- oglądanie , dotykanie płytki kwadratowej (z mozaiki), dużej małej,
- oglądanie klocka- dotykanie, pokazywanie ścian kwadratowych,
- zaparować lusterko, narysować kwadrat,
- rysować kwadrat jedną i drugą ręką, nogą , w powietrzu, na dywanie,
- na goplanie konstruować kwadrat (nie nadaje się do koła, koło mogą rysować na styropianie za pomocą ołówka i sznurka)
- konstruować kwadrat z gumy w parach,
- wskazywanie wszystkiego co ma kształt kwadratu.

Zabawy kształtujące pojęcie pojemności

Zabawa dydaktyczna Więcej, mniej czy tyle samo.

Cel: obserwacja zmian przekształcających wygląd cieczy i próba wnioskowania o ilości cieczy

po obserwowanych doświadczeniach .

Pomoce:

- 1,5 litrowa butelka dla każdego dziecka- takie same, bez naklejek, gładkie, przezroczyste,
- ławka gimnastyczna do postawienia butelek,
- jeden lejek dla nauczyciela,
- dzbanek z wodą,
- ściereczka,

Każdą butelkę dziecka napełniamy zabarwionym płynem, po ok. 0,5 litra. Do jednej z butelek wlewamy dużo więcej a do drugiej znacznie mniej płynu niż 0,5 l. dzieci sadzamy „piętrowo” w rzędach, jedni za drugimi, tak, by każdy miał możliwość obserwacji . Butelki ustawiamy na ławce blisko, obok siebie. Pomiędzy butelkami dzieci te dwie, z różną ilością płynu. Zadajemy dzieciom pytania:

- *czy w każdej butelce jest po Tyle samo?*
- *Co trzeba zrobić, żeby było po równo?*

Nauczycielka dolewa lub odlewa wodę we wskazanych przez dzieci butelkach, gdy uznają, że jest po tyle samo dz. wołają stop. Zakręcamy butelki. Każde dziecko siada w kole ze swoją butelką.

- *Postaw butelkę przed sobą,*

- Teraz połóż butelkę tak jak ja.
- Teraz połóż tak jak ja(żeby była przechylona).

Za każdym razem pytamy czy jest po tyle samo, mniej czy więcej. To ćwiczenie robimy wielokrotnie, wracamy do niego. To od dzieci (tylko 6-latki wyciągają wnioski) powinien wypłynąć wniosek, że po tyle samo, bo pani nie dołała, ani nie odlała wody.

Zabawy kształtujące pojęcie ciężaru

Zabawa dydaktyczna Co jest cięższe, a co lżejsze.

Cel:

- różnicowanie ciężaru (cięższe, lżejsze, waży tyle samo),
- zapoznanie dzieci z konstrukcją wagi,
- doświadczenia z ważeniem przedmiotów.

Pomoce: jedna waga na dwie osoby – listewka ok. 35-40 cm, na brzegu z jednej drugiej strony przykleić foliowe reklamówki (woreczki). Po środku mocujemy pinezką tasiemkę, za którą będziemy trzymać wagę. Po 12 drewnianych jednakowych klocków.

Doświadczenie w parach co jest lżejsze, co cięższe, co waży tyle samo.

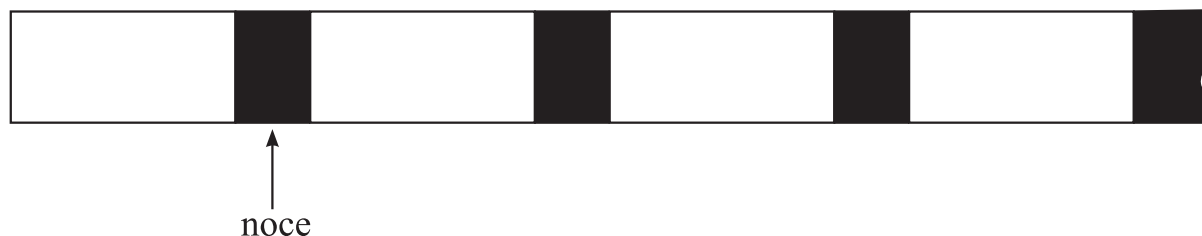
Zabawy kształtujące pojęcie czasu

Zabawa dydaktyczna :Co wydarzyło się wczoraj, co będzie jutro?

Cel:

- konstruowanie kalendarza przez osadzanie wydarzeń w czasie, *dziś, jutro, wczoraj, pojutrze,*
- utrwalenie nazw dni tygodnia,
- Przemienność dnia i nocy,
- Proste obliczenia czasowe- dwa dni temu, za dwa dni.

Potrzebny długi pasek papieru- może być szarego. Na nim umieszczamy kartki bloku. Jeden dzień, to pół kartki.

Każdego dnia zapisujemy, umieszczamy symboliczne rysunki :co się wydarzyło. Wykorzystamy to do rozmów : co było wczoraj, co dziś, umieszczamy plany co będzie jutro.

Wracamy do kalendarza o każdej porze, przez dłuższy czas. W ranku, przed obiadem, przed podwieczorkiem.

Dzieci można zapoznawać z zegarem, mierzyć czas potrzebny na wykonanie jakiejś czynności. Np. ile można narysować szlaczków przez 5 minut, itp.

Bajka matematyczna

W nauce szkolnej zadania z treścią zwykle sprawiają dzieciom wiele kłopotów. Podane natomiast w sposób ciekawy, atrakcyjny mogą motywować uczniów do podejmowania wysiłku umysłowego. Takim nowatorskim pomysłem mogą być bajki matematyczne. Dziecko z uwagą słucha i wyraża swoje uczucia, emocje, a przy okazji wykonuje działania matematyczne.

Wycieczka do lasu

Był piękny słoneczny dzień. Kubuś Puchatek postanowił wybrać się z przyjaciółmi na wycieczkę do lasu. Na wycieczkę zaprosił: Prosiaczka, Królika, Kłapouchego, Tygryśka, Mamę Kangurzycę i Maleństwo. **Ilu przyjaciół zaprosił Kubuś Puchatek na wycieczkę?** Na miejsce zbiórki Kubuś Puchatek wyznaczył Leśną Polanę. Na Leśną Polanę pierwszy przybył Tygrysek, drugi zjawił się Kłapouchy, a trzeci przybył Królik. Czwarty z wielkim plecakiem przyszedł Prosiaczek. Jako ostatni pojawił się Puchatek. **Który na miejsce spotkania przybył Kubuś?** Wszyscy przywitali się serdecznie zadowoleni ze spotkania, wtedy okazało się, że nie ma Mamy Kangurzycy z Maleństwem. Kubuś wyjaśnił wszystkim, że Maleństwo zachorowało na ospę. Ma dużo krostek i musi zostać z mamą w domu. **Ilu uczestników wyruszyło na wycieczkę?** Na drogę Kubuś Puchatek przygotował dla wszystkich po słoiczku miodu. Słoiczków było siedem. Przyjaciele wyruszyli do lasu. Po dłuższym czasie wędrówki postanowili zjeść miodek. Kubuś rozdał każdemu po jednym słoiku. Okazało się, że zostało kilka słoików. **Ile słoików miodu zostało Kubusiowi?** Przyjaciele ruszyli w dalszą drogę, a kiedy słońce zaczęło zachodzić wrócili do domu. W drodze powrotnej odwiedzili Kangurzycę i Maleństwo. W prezencie zostawili im dwa słoiki miodu oraz opowiedzieli o swoich wrażeniach z wycieczki.

Podsumowując, nauczyciel pracując z uczniem zainteresowanym matematyką lub uzdolnionym w tym kierunku powinien przede wszystkim zadbać o indywidualne podejście do dziecka, dobrze znać swojego ucznia i jego możliwości, ograniczenia oraz ustawicznie weryfikować wiedzę o nim. W czasie zajęć powinien stosować różnorodne formy, metody pracy oraz zasadę stopniowania trudności, czyli musi zadbać o to, aby zadania nie były zbyt łatwe, ani zbyt trudne. Utrwala zdobyte przez ucznia umiejętności i wiadomości, by stanowiły one doskonałą bazę do przyszłych działań matematycznych ucznia.

Zdolności przyrodnicze

Zainteresowanie u dziecka otaczającym światem- ożywionym i nieożywionym oraz umiejętność dostrzegania zależności pomiędzy elementami otaczającej rzeczywistości przyrodniczej powinno stać się przedmiotem szczególnego zainteresowania ze strony nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej.

Uzdolnienia przyrodnicze ujawniają się we wczesnym dzieciństwie i przyjmują postać wnikliwej obserwacji świata roślin, zwierząt oraz zainteresowaniem zjawiskami fizycznymi. Fascynacja przyrodnicza występuje równolegle z silnym zaangażowaniem pamięci – dziecko zapamiętuje fakty, gromadzi obszerną wiedzę z danej dyscypliny dostrzegając jednocześnie zależności pomiędzy tymi faktami. Uczeń w szkole podstawowej zyskuje nowe narzędzia i możliwości dla uzupełnienia swojej wiedzy i poszukiwania nowych obszarów wiedzy – dostępność aparatury badawczej, biblioteki szkolnej, możliwość skorzystania z wiedzy nauczyciela oraz prowadzenia pod nadzorem naukowego procesu doświadczalnego (ćwiczenia, eksperymenty, hodowle).

Dwie zasadnicze cechy ucznia uzdolnionego kierunkowo, czyli duża sprawność pamięci oraz determinacji i łatwość w dążeniu do rozszerzania swojego obszaru wiedzy w środowisku szkolnym mogą ulec zahamowaniu lub wzmocnieniu – rolą nauczyciela jest umożliwienie uczniowi realizacji jego naturalnych predyspozycji przy jednoczesnym wdrożeniu do obowiązujących w danej dziedzinie norm.

Rozwijanie uzdolnień przyrodniczych dla dzieci w wieku wczesnoszkolnym powinno być oparte na zadaniach i aktywnościach angażujących te dzieci w obszarze naturalnych dla ich wieku procesach psychicznych tj. porównywanie, szeregowanie i klasyfikowanie. Umiejętność łączenia zjawisk i faktów przyrodniczych, nadawanie im rangi ważności, dostrzeganie kolejności wydarzeń, analiza i synteza w prowadzonych pracach są elementami, które powinny znaleźć się w podstawach pracy ukierunkowanej na rozwój przyrodniczych zdolności i talentów. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, że charakterystyczna dla edukacji wczesnoszkolnej metoda prac zespołowej i grupowej sprzyja wymianie doświadczeń, pozwala zweryfikować swoją wiedzę i wskazuje na nowe możliwości rozwoju.

Typowe techniki pracy z dzieckiem w wieku wczesnoszkolnym mogą być urozmaicone metodami aktywizującymi, w których uczeń będzie miał możliwość eksperymentowania i samodzielnego dochodzenia do wniosków. Do zalecanych technik zaliczyć należy prowadzenie eksperymentów i doświadczeń naukowych, opieka nad zwierzęciem i/lub rośliną w klasie, udokumentowane obserwacje przyrodnicze (zielniki, kalendarze pogodowe, notatki z hodowli) oraz wycieczki terenowe.

Przykłady zabaw rozwijających zdolności przyrodnicze (zabawy uczące również logicznego myślenia, zadawania pytań, eliminowania z systemu informacji wykluczających się, zapamiętywania i łączenia faktów w logiczną całość)

Zgadnij kim jesteś

Dzieci otrzymują karteczki z rysunkiem zwierząt (roślin), które nauczyciel przykleja im na plecach – dzieci krążą po sali i zadają sobie pytania – możliwa jest tylko odpowiedź TAK/NIE – muszą odgadnąć jakim zwierzęciem są.

Wirtualny pompon

Nauczyciel opowiada dzieciom, że trzyma w ręku małego pompona (mały fioletowy pompon wielkości guzika) – pompon jest niewidzialny. Nauczyciel „chowa” pompon w dowolne miejsce w sali (może to być też w elementach garderoby dzieci, w kwiatkach, na suficie itp.) Nauczyciel zapisuje miejsce gdzie jest pompon na kartce. Dzieci zadając pytania szukają pompona - możliwa jest tylko odpowiedź TAK/NIE.

Państwa/miasta

Popularna gra, która pozwala na kategoryzowanie wiedzy dziecka z różnych dyscyplin naukowych, uczy grupowania wiadomości, przyporządkowania do poszczególnych kategorii/typów, skłania do chęci rozszerzania swojego obszaru wiedzy.

Czekolada przyrodnicza

Nauczyciel na podłodze ustawia kartki z kategoriami zadań według schematu (tabliczka czekolady):

Rośliny	Zwierzęta	Woda	Powietrze
Środowisko	Substancja chemiczna	Postać	Owoc

Kategorie mogą być różne. Dziecko losuje karteczkę z literą z alfabetu. Dziecko skacze przez poszczególne kategorie wymieniając „przedmioty” z poszczególnych kategorii – wszystkie na zadaną literę. Dziecko otrzymuje tyle punktów ile kategorii

postać – jeśli zatrzyma się na jakimś polu i nie zna odpowiedzi nie może przejść dalej i kończy grę.

Z czego to jest zrobione?

Dzieci otrzymują karty pracy w formie puzzli – jeden element to produkt, drugi składnik, z którego jest zrobiony lub od którego pochodzi (np. płatki kukurydziane – kukurydza, frytki-ziemniaki) zadaniem dzieci jest dopasowanie puzzli. Dodatkowo dzieci otrzymują puste puzzle – ich zassanie polega na tym, aby znaleźć w swoim środowisku inne przykłady takich zależności. Puzzle mogą dotyczyć różnych elementów świata ożywionego i nieożywionego.

Moja okolica

Dzieci zakładają specjalny zeszyt nazwany *moja okolica* – podczas różnych okazji wpisują do niego/rysują/wklejają wszystkie informacje dotyczące przyrody, które zauważyli. Nauczyciel modeluje zawartość zeszytów – prosi np. o odszukanie liści, o zdjęcie/rysunek zwierzęcia z okolicy, o mapę ulic u okolicy itp. Ważne, aby dzieci samodzielnie podejmowały decyzję jak ma wyglądać ich zeszyt i co powinno się w nim znaleźć – jest to wyraźna wskazówka dla nauczyciela dotycząca diagnozy zainteresowań i obszarów ewentualnej interwencji.

Szpital małego misia

Dzieci w określonym dniu przynoszą na lekcje swoje ulubione pluszaki – wszystkie są chore – przy wsparciu nauczyciela misie są leczone – przy okazji tej zabawy dzieci poznają lepiej części ciała, poznają sposoby leczenia, pracę lekarza, znaczenie i zastosowanie leków.

Inne metody pracy z uczniem zdolnym pozwalające na rozwój zdolności kierunkowych i ogólnych (metody aktywizujące)

Prowadzenie lekcji aktywnymi metodami wymaga zmiany postawy nauczyciela. Tradycyjne modele kształcenia sprawiają, że nauczyciel funkcjonuje w roli eksperta oraz znawcy przedmiotu. Zmiana modelu kształcenia sprawia, że nauczyciel staje się zarówno doradcą (nie narzuca gotowego rozwiązania), przewodnikiem (aranżuje sytuacje, w których uczeń może próbować wielu rozwiązań, poszukuje z uczniem alternatywnych rozwiązań), obserwatorem i słuchaczem oraz pomocnikiem (nie ogranicza ich samodzielności). Nauczyciel jest również krytycznym przyjacielem, który poprzez uważne obserwowanie proces uczenia się przekazuje mu rzetelną informację zwrotną – informację, która uwydatni osiągnięcia i sukcesy, z drugiej zaś strony stanowić będzie bodziec do poprawy.

PAJĘCZYNA/ KŁĘBEK	Nazwa tej techniki pochodzi od efektu końcowego, który powstaje w wyniku zabawy z kłębkami nici. Dzieci przy pomocy kłębka mogą poznawać swoje imiona, mówić o sobie coś dobrego, uczyć się dodawać i odejmować, tworzyć opowiadania
WARIANT INTEGRACYJNY	Poznajemy imiona koleżanek i kolegów. Wszystkie dzieci siedzą w kręgu. W prawej ręce nauczyciel trzyma kłębek wełny, nawija nitkę na palec wskazujący lewej ręki i rzuca prawą ręką do wybranego dziecka mówiąc jakąś pozytywną cechę: „Rzucam do Oli, bo ona ładnie gra”. Po rzuceniu kłębka do wszystkich dzieci powstaje sieć. Po zakończeniu zabawy dzieci odrzucają kłębek do koleżanek i kolegów, od których go otrzymały powtarzając ich relację słowną.

GRAFFITI	Jest techniką dzięki której można wytworzyć i wzmocnić w grupie dobry klimat oraz kształcić u dzieci myślenie twórcze. Zabawy w niedokończone zdanie np. „<i>Mam nadzieję, że lekcja będzie...</i>”. Wywieszamy plakaty z rozpoczętymi zdaniami. Dzieci chodzą po sali i zgodnie ze swoim odczuciem dopisują niedokończone zdania. Na tablicy napisany jest problem do rozwiązania, na przykład: „<i>Jak spędzić dzisiejszy dzień, żeby się nie nudzić?</i>”; dzielimy dzieci na grupy i każdej z nich dajemy plakat z niedokończonym zdaniem; każda grupa ma za zadanie dokończyć zdania i wpisać je u dołu plakatu oraz zagiąć pod spód tak, aby były niewidoczne dla innych grup; plakaty krążą od grupy do grupy zgodnie z kierunkiem ruchu wskazówek zegara. Przy każdej zmianie plakaty są zaginane pod spód; po kilku rundach należy odczytać rozwiązania.
KULA ŚNIEGOWA	Na początku dzieci pracują indywidualnie nad podanym problemem. Następnie łączą się w pary i ustalają wspólne stanowisko. Później łączą się w czwórki, czwórki – w ósemki, ósemki w szesnastki (wszędzie ustalają wspólne stanowisko). Na końcu następuje prezentacja wspólnie wypracowanego stanowiska. Wcześniej trzeba rozdać kartki. Podawane przez nas kartki symbolizują „kule śniegowe” które za każdym razem się zwiększają.
BURZA MÓZGÓW fabryka pomysłów giełda pomysłów jarmark pomysłów sesja odroczonego wartościowania	Polega na podawaniu różnych skojarzeń i rozwiązań, które niesie wyobraźnia i chwilowy błysk natchnienia. Przeprowadza się ją w trzech etapach: I - wytwarzanie pomysłów, II - ocena i analiza zgłoszonych pomysłów, III - zastosowanie pomysłów i rozwiązań w praktyce. W fazie formułowania pomysłów liczą się wszystkie i nie można dokonywać ich oceny. Każde dziecko ma prawo podać swój pomysł. Śmiech i hałas są sprzymierzeńcami. Prowadzącym „Burzę mózgów” może być uczeń. Stosuje się w celu: Jako rozgrzewkę umysłową. Stosuje się ją na początku zajęć jako pobudzenie uczniów do aktywności umysłowej, np. zapisz jak najwięcej skojarzeń ze słowem „deszcz”. Dla ustalenia zakresu posiadanej wiedzy. Dla utrwalenia wcześniej zdobytej wiedzy. W tym przypadku „burza mózgów” stanowi I etap pracy, po niej następuje konfrontacja z wiedzą innych uczniów i dokonanie wizualizacji w postaci plakatu metodą <i>mapy pojęciowej</i>. Dla znalezienia najlepszego rozwiązania jakiegoś problemu. Pozwala na: włączanie wszystkich uczniów do pracy, szybkie zgromadzenie dużej ilości pomysłów lub faktów, przeprowadzenie rozgrzewki umysłowej, naukę zwięzłego,

	precyzyjnego wyrażania myśli, sprawdzenie posiadanej wiedzy, doskonalenie techniki pisania.
PROMYCZKOWE USZEREGOWANIE	Jest to technika, która służy do definiowania pojęć, określania cech, zasad oraz hierarchizacji. Często nazywana jest <i>slonecznym promyczkiem</i>. Polega na tym, iż uczniowie siedzą w kręgu, wewnątrz którego leży narysowane i wycięte koło z napisem np. „WZOROWY UCZEŃ”. Rozdajemy uczniom po trzy żółte kartki. Zadaniem każdego z nich jest wpisanie, jakimi cechami powinien charakteryzować się ten uczeń. Jedno dziecko odczytuje swoje cechy i układa je obok koła. Następnie, inne dzieci, które mają te same lub bliskie cechy układają je w promyczek. Później odczytują inne i układają w następne promyczki, aż do wyczerpania kartek. Cechy podobne układane są w jednym promyczku. Decyzje co do układu cech bliskich podejmują sami uczniowie.
DRZEWO DECYZYJNE	W pień drzewa należy wpisać, w jakiej sprawie trzeba podjąć decyzję. Następny poziom to gałęzie, gdzie umieszcza się możliwe rozwiązania problemu. Trzeci poziom to miejsce na rozpisanie dobrych i złych konsekwencji poszczególnych wariantów rozwiązania problemu. W koronie drzewa należy też określić cele i wartości, którymi kieruje się osoba podejmująca decyzję. Stanowią one zarazem kryterium oceny przyjętych rozwiązań.
DIAMENTOWE USZEREGOWANIE /KARO	<i>zasady najważniejsze</i> <i>zasady ważne</i> <i>zasada mniej ważna</i> <i>zasada najmniej ważna</i> Klasę dzielimy na 5 grup. Każdej grupie rozdajemy w kopercie 9 kart z twierdzeniami, cechami czy zasadami. Zadaniem poszczególnych grup jest przedyskutowanie poszczególnych zasad i uzgodnienie ich ważności. Po uzgodnieniu szeregują według podanego przez nauczyciela wzoru, czyli zasada najważniejsza, zasady ważne, mniej ważne i najmniej ważne. Po upływie wyznaczonego czasu na przygotowanie przedstawiciele poszczególnych grup przedstawiają zasady według ważności i uzasadniają ich wybór. Można pozwolić dzieciom na porównanie poszczególnych decyzji grupowych.
PIRAMIDA PRIORYTETÓW	Metodę tą stosujemy w dwóch przypadkach: jako sposób zaprezentowania dokonanych wyborów, jako efekt pracy Piramida priorytetów jest przydatna do realizacji zagadnień wymagających ustalenia hierarchii ważności. Uczniowie w grupach opracowują kartki ze swoimi pomysłami (może to być np. odpowiedź na pytanie zadane przez

	nauczyciela). Kartki te naklejają na plakacie, na którym narysowana jest piramida. Najważniejsze hasła umieszczone są na samej górze, najmniej ważne u dołu, poszczególne grupy prezentują swoje piramidy i tworzą jedną wspólną, metoda ta stwarza okazję do dyskusowania i argumentowania. Praca z piramidą priorytetów: stwarza okazję do dyskusowania i argumentowania, uatrakcyjniła przyswajanie wiedzy, jest pretekstem do korzystania ze źródeł wiedzy, jest ćwiczeniem w czytaniu, pisaniu i mówieniu.
POKER KARCIANY	Klasę dzielimy na 5 grup. Każdej z grup rozdajemy plansze z zapisanym standardem w środku np. „Warunki gwarantujące udaną wycieczkę”. Rozdajemy uczniom 20 kart przedstawiających warunki gwarantujące powodzenie. Wyjaśniamy zasady gry. Dzieci umieszczają karty na różnych obszarach planszy w zależności od kryterium ważności. Jedno dziecko tasuje je i rozdaje graczom. Rozpoczynający grę odkrywa swoją kartę z najważniejszym warunkiem, głośno odczytuje i układa w polu z kryterium pierwszorzędny. Kolejni gracze powtarzają tę czynność, aż wszystkie pola będą zajęte. Jeżeli pole jest już zajęte gracz może postawić wniosek o wymianę karty. Decyzję o wymianie kart podejmuje grupa. Odrzucona karta wraca do właściciela. Przedstawiciele grup odczytują najważniejsze ich zdaniem warunki. Zamiast kart do gry można użyć monet o trzech różnych nominałach, serduszka, słoneczka
365	To technika, dzięki której można rozwiązywać różne problemy. Jest modyfikacją „burzy mózgów”. Różni się tylko sposobem organizacji i przeprowadzenia. Liczba pierwsza - 6 - oznacza liczbę osób lub grup, liczba środkowa - 3 - oznacza liczbę rozwiązań, liczba końcowa - 5 - oznacza liczbę tzw. rundek. Dzielimy klasę na sześć grup. Grupy siedzą po obwodzie koła. Każdej grupie rozdajemy ponumerowane od 1 do 6 formularze. Zadaniem poszczególnych grup jest wpisanie trzech rozwiązań problemu na formularzu. Na hasło „START” grupy przekazują formularze następnej grupie zgodnie ze wskazówkami zegara. Dzieci zapoznają się z pomysłami kolegów i wpisują nowe rozwiązania. Na kolejne hasło „START” grupy postępują jak wcześniej. Przekazują formularze 5 razy, co pozwoli na wypełnienie 18 rubryk na 6 formularzach.

	Pierwszą sesję generowania pomysłów można ograniczyć do sześciu minut, następne zwiększać o minutę każdą. Technikę tę można modyfikować.
RYBI SZKIELET	Nazwa tej techniki pochodzi od kształtu przypominającego „rybi szkielet”, znana jest także jako „schemat przyczyn i skutków” Na tablicy lub plakacie przygotować należy kształt „rybi szkielet” w głowie którego wpisujemy dowolny problem. Dzieci za pomocą „burzy mózgów” ustalają główne czynniki, które mogą stanowić powód takiego skutku i wpisują je w tzw. „ości duże”. Dzielimy klasę na tyle grup ile jest „dużych ości”. Każda grupa otrzymuje jedną „ość” i próbuje odnaleźć przyczyny, które mają wpływ na czynnik główny. Następnie przedstawiciele poszczególnych grup wpisują czynniki szczegółowe w „ości małe”. Z zebranej listy danych dzieci wybierają najistotniejsze, wyciągają wnioski i problem jest rozwiązany. Należy ustalić limit czasu na wykonanie zadania.
METODA TRÓJKĄTA	Ma charakterystyczny układ - trójkąt odwrócony wierzchołkiem do dołu, symbolizujący problem, który z jednej strony ma swoje przyczyny - czyli siły podtrzymujące, a z drugiej - siły hamujące przyczyny. Istota metody ogranicza się do zdefiniowania problemu, określenia przyczyn podtrzymujących i wyszukiwania rozwiązań, które by usunęły przyczyny podtrzymujące sytuację problemową. Dzieci siedzą w kręgu lub w ławkach, rozdajemy każdemu po dwie kolorowe kartki. Chcielibyśmy wiedzieć, np. dlaczego twoje lekcje nie są ciekawe?. Polecamy uczniom, by wypisali na jednej kartce wszystko co się im podoba, a na drugiej co im przeszkadza. Każde dziecko odczytuje, a nauczyciel zapisuje na tablicy. Przy powtarzających się, stawiamy kreski. Rozdajemy dzieciom cienki i prosimy o wybór jednej najważniejszej. Następnie tworzymy trzy grupy i dajemy każdej plakat z narysowanym trójkątem. Dzieci wpisują w trójkąt problem do rozwiązania. Grupy zastanawiają się nad głównymi przyczynami, które podtrzymują problem i zapisują je na podporach z lewej strony. W dalszej kolejności zastanawiają się jak usunąć przyczyny podtrzymujące problem i zapisują je w linii po prawej. Następnie wybierają swoich przedstawicieli i przedstawiają problemy i sposoby ich rozwiązania. Należy określić czas na wykonanie zadania.

METODA DE BONO	Autor metody De Bono przypisał sześciu kapeluszm - sześć różnych sposobów myślenia. <i>Kapelusz biały</i> - to tzw. mały komputer, który zajmuje się wyłącznie faktami, liczbami i ma do nich obojętne podejście. Nie wydaje żadnych opinii. <i>Kapelusz czarny</i> - to tzw. pesymista. Jeśli padają różne opinie, to natychmiast je krytykuje. Widzi braki, zagrożenia i niebezpieczeństwa w proponowanym rozwiązaniu. <i>Kapelusz czerwony</i> - to człowiek kierujący się emocjami, ktoś, kto przekazuje swoje odczucia „na gorąco”, kierując się intuicją. <i>Kapelusz niebieski</i> - to tzw. dyrygent orkiestry, ktoś, kto przewodniczy całej dyskusji. Do niego należy kontrolowanie przebiegu spotkania, przyznawanie głosu poszczególnym mówcom, jak też podsumowanie dyskusji. <i>Kapelusz zielony</i> - to tzw. innowator, osoba myśląca twórczo. Zadaniem twórcy jest wskazywanie zupełnie nowych oryginalnych pomysłów. <i>Kapelusz żółty</i> - to tzw. optymista, który widzi sprawy w „różowych okularach”. Jest bardzo pozytywnie nastawiony, wskazuje na zalety i korzyści danego rozwiązania. Dzieci siedzą w kręgu i losują sześć przygotowanych kapeluszy. Na tablicy wywieszamy wskazówki dotyczące sposobu myślenia każdego z kapeluszy. Podajemy problem, np. „Czy w tym roku szkolnym będziemy promować naszą szkołę w środowisku lokalnym, organizując festyn?” Uczniowie dobierają się w grupy kolorami kapeluszy i przygotowują wspólnie argumenty, kierując się kolorami kapeluszy. Ponownie dzieci zbierają się w kręgu. Wyłonieni mówcy z każdej grupy referują argumenty. Możemy zapisać je na tablicy. Na końcu pytamy się uczniów: Jak czują się w narzuconej im roli?
METODA PRZYPADKÓW	Polega na analizie i dyskusji nad zdarzeniem zaprezentowanym przez nauczyciela, który przedstawia sytuację problemową w taki sposób, by uczniowie mogli wykorzystać posiadaną wiedzę i doświadczenie w nowych warunkach lub przy podejmowaniu decyzji. Czynnikiem decydującym o powodzeniu zajęć prowadzonych tą metodą jest trafnie dobrany opis przypadku. Struktura zajęć jest następująca: poznanie opisu przypadku, zadawanie pytań dotyczących przypadku, analiza opisu zdarzenia, znalezienie optymalnych sposobów rozwiązania problemu, ocena przebiegu zajęć.

LINIA CZASU	Metoda wizualnego przedstawienia problemu ukazująca następstwa czasowe. Polega na zaznaczaniu wydarzeń w ujęciu chronologicznym na arkuszu papieru. Tę metodę można zastosować niemal do wszystkich przedmiotów, np. język polski – przedstawianie kolejności wydarzeń, historia – ustalenie właściwych dat wydarzeń na podstawie krótkiego ich opisu i rozmieszczenie ich na linii czasu.

Przykładowa forma opracowania programu pracy z dzieckiem uzdolnionym na podstawie programu „Staś i Zosia w szkole”.

Program pracy z dzieckiem uzdolnionym w zakresie

.....
w klasie .....

Okres realizacji: rok szkolny.....

Imię i nazwisko dziecka(ucznia)

.....

Imię i nazwisko prowadzącego:

.....

- Wybrane obszary, w ramach których podejmowane będą działania rozwijające uzdolnienia

- Cele ogólne pracy z dzieckiem zdolnym

- Cele szczegółowe pracy z dzieckiem zdolnym

- Formy rozwijania uzdolnień

- Metody pracy z dzieckiem zdolnym

- Formy pracy z dzieckiem zdolnym

- Działania podejmowane w pracy z dzieckiem zdolnym

- Formy współpracy z rodzicami dziecka zdolnego
- Formy współpracy z instytucjami wspomagającymi rozwój uzdolnień
- Ewaluacja programu pracy z uczniem zdolnym

- Uwagi:

Forma opracowania programu powinna być dostosowana do możliwości czasowych i środków dydaktycznych będących w dyspozycji nauczyciela oraz predyspozycji dziecka uzdolnionego.

Bibliografia

- ADAMEK I.: *Rozwiązywanie problemów przez dzieci*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1997.
- BIELUGA K.: *Rozpoznawanie i stymulowanie cech inteligencji oraz myślenia twórczego w domu i szkole*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- CACKOWSKA M.: *Rozwiązywanie zadań tekstowych w klasach I–III. Poradnik metodyczny*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1993.
- CELEBUCKA E., STUCKI E.: *Zastosowanie gier i zabaw dydaktycznych na lekcjach matematyki w klasie III*, [W:] *Życie Szkoły* 1997, nr 6.
- CZELAKOWSKA D.: *Inteligencja i zdolności twórcze dzieci w początkowym okresie edukacji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
- DĄBROWSKI M.: *Pozwólmy dzieciom myśleć. O umiejętnościach matematycznych polskich trzecioklasistów*. Wyd. II zmienione, CKE, Warszawa 2008.
- FECHNER-SĘDZICKA I., OCHMAŃSKA B., ODROBINA W.: *Rozwijanie zainteresowań i zdolności matematycznych uczniów klas I – III szkoły podstawowej, Poradnik dla nauczyciela*, ORE, Warszawa 2012.
- FISHER R.: *Lepszy start. Zapewnij swojemu dziecku lepszy start*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2002.
- GRUSZCZYK – KOLCZYŃSKA E.: *Dziecięca matematyka*, WSiP, Warszawa 1997.
- GRYGIER U., JANCARZ-ŁANCZKOWSKA B., PIOTROWSKI K.: *Jak odkrywać i rozwijać uzdolnienia przyrodnicze uczniów w szkole podstawowej, gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej*, ORE, Warszawa 2013.
- KOWALIK P.: *Gry i zabawy czytelnicze* [w:] *Życie szkoły* 5/93
- KUJAWIŃSKI J.: *Rozwijanie aktywności twórczej uczniów klas początkowych. Zarys metodyki*, WSiP Warszawa 1990.
- KULS – STAŃSKA D., KALINOWSKA A.: *Rozwijanie myślenia matematycznego młodszych uczniów*, Wydawnictwa Akademickie „Żak”, Warszawa 2004.

- SKUBICH E.: *Jak rozwijam zamiłowania czytelnicze dzieci* [w:] *Życie Szkoły* 2001/2
- STAWIŃSKI W. (red.): *Jak samodzielnie poznawać przyrodę? Zadania i wskazówki*, WSiP, Warszawa 2002.
- SZMIDT K. J., BONAR J.: *Żywioty. Lekcje twórczości w nauczaniu zintegrowanym, klasa II, Książka dla nauczyciela*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa 2000.
- Materiały szkoleniowe z warsztatów metodycznych „Nauka czytania przez zabawę” prowadzonych przez doradcę metodycznego – p. Jolantę Smętek

